Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DE DERDE WEG I

In het kader van de GM-cursus hield ik een lezing over de twintiger jaren van deze eeuw, die in twee gedeelten afgedrukt zal worden. Het toespraak-karakter is gehandhaafd.

I. Inleiding

1.1. Twee ontmoetingen

Een ontmoeting. '*Ik* maak me grote zorgen over al de veranderingen, die zich op dit moment afspelen in de kerken. Er komt actief vrouwenkiesrecht. Het ***Nederlands Dagblad*** is zichzelf niet meer en het GPV heeft de deur open gedaan voor niet-kerkleden. En dan al dat gepraat over liturgische veranderingen. Is het in de synodaal-Gereformeerde Kerken ook niet zo begonnen? We schuiven hen langs een hellend vlak met grote snelheid achterna. Alleen komen we wat later.'

Een ander aan het woord. 'Ik maak me grote zorgen over de starre behoudzucht, die zich in onze kerken manifesteert. Frisse ideeën worden vaak op formele redenen op synodes afgewezen. De synode van Ommen heeft wat ruimte gemaakt voor vernieuwing, maar het harnas van mensen die hun christelijke vrijheid willen beleven zit nog steeds strak. En wat heeft het lang geduurd, voordat de vrouw mag meestemmen bij de verkiezing van ambtsdragers! Waarom zijn we trouwens allang niet weer één met de Nederlands Gereformeerden? Er zit geen schot in hoognodige veranderingen. We kunnen veel leren van de evangelischen, die doen niet zo moeilijk.'

1.2. Stroomversnelling

Zomaar twee denkbeeldige gemeenteleden, zwart-wit neergezet, die elk op eigen manier de situatie in de Gereformeerde Kerken analyseren. Wie met hen spreekt, krijgt de indruk, dat er maar twéé begaanbare wegen zijn. Zou er nog een derde zijn?

Beide zijn het er in ieder geval over eens, dat de Gereformeerde Kerken na een periode van stabilisatie een tijd van heroriëntatie beleven. Een stroomversnelling betekent altijd, dat het moeilijker wordt de punt van de kano in de goede richting te houden. Mensen kiezen verschillend.

De behoefte aan nieuwe oriëntatie bestrijkt een uitgestrekt veld. Het gaat niet alleen om de visie op de kerk. Er wordt gepleit voor liturgische veranderingen. De christelijke levensstijl vraagt aandacht evenals de persoonlijke beleving van het geloof. De toeëigening van het heil, de strijd tegen de secularisatie, de cultuuropdracht, het zijn allemaal actuele bezinningsonderwerpen.

Menigeen vraagt zich bezorgd af: wat is er gaande? En: waar gaat het heen? Soms wordt een parallel getrokken met de zestiger jaren, toen de breuk met de huidige Nederlands Gereformeerden zich voltrok. Mijns inziens ten onrechte. Het heeft mijn voorkeur, dat we de huidige ontwikkelingen tegen het licht houden van de jaren twintig, die vanavond onze bijzondere belangstelling hebben. Want de raakvlakken met die periode zijn opvallend.

We bespreken vanavond een historisch onderwerp. De heer Veldman heeft de katern in ***De Reformatie*** over dit

HOOFDARTIKEL
De derde weg
G. Gunnink

UIT DE SCHRIFT
Blijvende watervoorziening
R.J. Blok

KERKELIJK LEVEN
Duidelijkheid op de trouwdag
B. Luiten

WOORD/WEERWOORD
Zijn de ambten in geding?
B. Luiten

WOORD/WEERWOORD
Reactie op twee vragen
M. te Velde

Gods aanwezigheid in de geschiedenis II (slot)
Eddo Evink

KERK IN ORDE
Het rapport 'Vrouwenstemrecht in de *kerk'*
M. te Velde

Hart, hoofd en handen II
G.J. van Middelkoop

PERSSCHOUW
'G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

thema verzorgd. Hij zag terug op 'Gisteren'. Het boeiende van deze studie-avond is, dat het vanavond onze opgave is de sprong naar vandaag en 'Morgen' te maken. De tijd kopieert zichzelf niet. Maar als het wáár is, dat verschijnselen van onze jaren overeenkomst vertonen met verschijnselen in de twintiger jaren – en het is waar – dan mogen we ook verwachten dat we uit die tijd lering kunnen trekken voor vandaag. Wat ging er goed, wat voor fouten zijn gemaakt? In een tijd met turbulentie in de atmosfeer zitten we verlegen om de raad, die 'Gisteren' ons voor 'Morgen' kan geven.

2. Jongerenbeweging

2.1. Zelfvoldaanheid

We krijgen het beste greep op de twintiger jaren, door eerst aandacht te geven aan het meest in het oog lopende verschijnsel: de reactie van een nieuwe generatie op een nieuwe tijd.

De GM-cursus over de afgelopen eeuw neemt een startpunt bij het jaar 1920. We kunnen inderdaad zeggen dat rond dat jaar een nieuwe periode begint.

- ***Europees*** gezien kan gewezen worden op de revolutie die in 1918 over Europa golfde. En op het einde van de Eerste Wereldoorlog, bekrachtigd door de vrede van Versailles in 1919.
- ***Nationaal*** gezien betekent de financiële gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs het einde van een tachtigjarige oorlog. Algemeen kiesrecht voor mannen (1917) en voor vrouwen (1922) worden ingevoerd. De Gereformeerden tellen in de samenleving steeds meer mee en leveren premiers aan kabinetten.
- ***Kerkelijk*** gezien betekent de dood van twee invloedrijke voorgangers (A. Kuyper in 1920, H. Bavinck in 1921) het einde van een enerverende bloeitijd, een tijd van opbouw van het gereformeerde leven.

De spannende vraag is nu: hoe zal de nieuwe generatie reageren? Het gevaar van een gesettled, gearriveerd bestaan is in een tijd van gerealiseerde wensen groot. Hoe zullen de jongeren na het inspirerende tijdperk Kuyper-Bavinck met de behaalde successen omgaan? Zullen ze na de bloei zich beperken tot vruchtenpluk? Het onzeker levensgevoel, eigen aan de ontluisterde na-oorlogse wereld, kon de neiging tot conservatisme alleen maar versterken.

Al in de nadagen van Kuyper is onder de gereformeerden her en der een gevoel van zelfvoldaanheid te bespeuren. De dankbaarheid voor wat in het Kuyper-tijdperk op de terreinen van kerk, school, politiek, wetenschap en pers werd bereikt, grenst aan verveelde tevredenheid. De neiging ontstaat om, in naam van de dankbaarheid, het accent te leggen op het zuinig bewaren van de winst van het voorbije tijdperk. Het gedachtengoed van Abraham Kuyper zet in deze tijd een stempel op Vrije Universiteit, catechisatielokaal en preekstoel. De leer van de algemene genade en van de pluriformiteit van de kerk wordt er bij de jonge generatie ingegoten. Het is, zo vinden velen, in onze verwilderde na-oorlogse tijd, onze opdracht te vragen naar de bekende weg. De veilige weg, die Kuyper wees.

Dat noem ik vanavond: ***de eerste weg.*** Oftewel: de kerk op de terugreis. Oftewel: de kerk op haar retour.

2.2. Wat willen ze?

Maar er zijn ook jongeren – en ouderen – die deze weg te gemakkelijk vinden. Zij beseffen, dat het uitsluitend uittellen van vroegere winsten per saldo verliesgevend is. Zij hebben er moeite mee, dat alles vastligt en dat de boeken van Bavinck en Kuyper dienen als einde van alle tegenspraak. Zij hebben er eveneens moeite mee, dat het gereformeerde volksdeel zich geeuwend dreigt neer te vleien op het bed, dat door Kuyper is gespreid. Zij willen leven, beweging, verandering. We noemen hen: ***de beweging der jongeren.*** Wat zijn hun wensen? In een drietal kernwoorden vat ik hun verlangens kort samen.

a. Tegenover de vanzelfsprekendheden van het conservatisme heerst er bij de jongeren een sterk verlangen naar ***vernieuwing*** van de gereformeerde theologie. Geen starheid maar ontplooiing is het ideaal. In de lijn daarvan ligt het verlangen naar het opnieuw in bespreking nemen van problemen rond het Schriftgezag en de wens om tot een herziening en uitbreiding van de belijdenisgeschriften te komen.

b. Tegenover een als kil en verstandelijk ervaren rechtzinnigheid, verlangt de beweging der jongeren naar ***verdieping,*** naar een persoonlijk beleefd geloof. Lag bij de ouderen de nadruk op de trits objectiviteit-verstand-organisatie, de jongeren willen volle aandacht voor subjectiviteit, gevoel en persoonlijke vrijheid (A. Anema). Zij wil-

KERNREDACTIE:
DR W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN
DRS. R. TER BEEK DRS. R BOS, DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN, PROF. DR C.J. DE RUIJTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:
J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J.SMELIK

REDACTIE-ASSISTENT.
W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen, Tel (05202) 31201

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24.8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES
Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25.4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT
f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70.25 per jaar (binnenland). Buitenland f 144.50 per jaar (zeepost)
Een abonnement kan per maand ingaan. maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1.95 (excl. porto)

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:
Pnjr f 0.63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

len meer nadruk op het werk van de Heilige Geest en vinden het belangrijk, dat de waarheden die vanaf de kansel gepredikt worden ook 'bevindelijk' doorleefd en toegeeigend worden.
c. Tegenover het denken vanuit de antithese en vanuit de kerk als een gesloten bastion verlangen de jongeren naar ***verbreding.*** Openheid naar andere kerkelijke gemeenschappen. Openheid naar de ethischen, openheid naar de cultuur toe, openheid voor moderne vragen, openheid door veel aandacht voor zending en evangelisatie.

Vernieuwing, verdieping, verbreding. Het klinkt niet zo raar, als het ideaal van jongeren! Maar er moet een opmerking bij gemaakt worden. In welke richting de vernieuwing gezocht moet worden, blijft vaak uitermate vaag. Een anti-confessionele, ethische inslag is bij vrij veel jongeren onmiskenbaar aanwezig. Dit streven noem ik vanavond: ***de tweede weg.*** Oftewel: de kerk op volle kracht vooruit, maar zonder duidelijk en betrouwbaar kompas.

Vernieuwing, verdieping, verbreding. Genoemde kenmerken kunnen de gedachte doen postvatten, dat deze beweging één geheel vormde. Dat is niet het geval. De beweging van de jongeren is, ondanks de drie herkenbare tonen die zoëven geregistreerd werden, een diffuse beweging die vanaf het begin ***gemengde geluiden*** laat horen. Valse en zuivere tonen klinken door elkaar. Bij een gelijk startpunt van allen, namelijk de afkeer van starre behoudzucht en het verlangen naar ontwikkeling van de gereformeerde theologie, blijken straks de eindstations ver uit elkaar te liggen.

2.3. De Reformatie

Een illustratie van het feit, dat we in de jong-gereformeerden van de twintiger jaren te maken hebben met een kleurrijk gezelschap, vinden we in de oprichting van het blad ***De Reformatie*** in 1920. Zoals ***Bij de Tijd*** in 1992 verscheen om aandacht te vragen voor vernieuwing, zo verscheen in 1920 ***De Reformatie,*** aanvankelijk bedoeld als blad van progressieve jongeren. Wie zich daarover nader wil oriënteren kan terecht bij de onlangs verschenen dissertatie van G. Harinck over de eerste twintig jaren van ***De Reformatie.***
In het sterfjaar van Kuyper, die zijn leven lang vocht voor de ontwikkeling van het gereformeerde leven, verscheen een weekblad, op initiatief van dr. H.W. van der Vaart Smit en dr. B. Wielenga, dat streefde naar ontwikkeling van het gereformeerde leven. Bavinck had veel affiniteit voor het streven van de jongeren. ***De Reformatie*** wilde aanvankelijk in Bavincks geest het geluid van de jongeren laten horen. Maar al bij verschijning van het eerste nummer van ***De Reformatie*** was het oorspronkelijke doel al gewijzigd. Dr. V. Hepp nam vanaf het eerste nummer als eindredacteur de sterkste plaats in, een volbloed Kuyperiaan, die wel een 'progressief gereformeerd theoloog' genoemd wilde worden, maar die met 'vernieuwing' niet anders bedoelde dan de uitwerking van de erfenis van Kuyper.

2.4. Een alternatief

In deze periode doet een jonge theoloog, in 1920 predikant te Gorkum, later te Delft, Oegstgeest, tenslotte te Rotterdam-Delfshaven, steeds meer van zich spreken. Hij is jong en heeft sympathie voor wat de jongeren beweegt. Hij deelt hun sterke belangstelling voor de moderne cultuur. Hij zuigt oude en nieuwe literatuur in zich op, kritisch. Hij schrijft in ***Kerktaal en leven*** vernieuwende dingen en bij hem is niets te vinden van een geest van gearriveerdheid of starheid.
Zijn naam is ***K. Schilder.*** Hij staat dicht bij de 'beweging der jongeren' uit de twintiger jaren. Maar men kan m.i. niet stellen, zoals G. Harinck en C. Trimp doen, dat Schilder zich in die tijd tot de 'jongeren' rekende.[1] Duidelijk is, dat ook Schilder moeite had met de behoudzucht en met de eerbied voor heilige huisjes in de gereformeerde kerken. Hij werd pleitbezorger van een nieuwe bijbelvertaling en een nieuwe psalmbundel. En de aandacht voor kunst en cultuur, zoals die door de 'jongeren' bepleit werd, is ook bij hem te vinden. Schilder begroette het nieuwe blad ***De Reformatie*** met enthousiasme, omdat het de bedoeling had 'om jonge mensen te behouden voor het oude geloof'. Een typerende uitdrukking. Schilder was gegrepen door de vragen van de jongeren.
Maar hij ging daarbij toch vanaf het begin een eigen weg. Daarom wil ik hem niet zonder meer indelen bij de jongerenbeweging. Liever zou ik willen spreken over een houding van kritische sympathie. Hij was diep door de vragen van de 'jongeren' geraakt, maar ging er op een eigen wijze mee om.[2] Hij stond er dichtbij maar hoorde er niet bij. Ik sta hier wat uitvoeriger bij stil, want hij is in de afgelopen eeuw van grote betekenis geweest bij het zoeken naar en vinden van wat ik vanavond noem: ***de derde weg.*** Hij doorzag dat 'vernieuwing' op zichzelf geen verbetering is en begreep dat bij alle openheid en breedheid de antithese niet mocht ondersneeuwen. Al in 1922, in een toespraak onder de titel 'Kop of staart', wees Schilder op het feit, dat 'wij Gods Woord nog niet hebben uitgeput en dus nog meer moeten vinden; vinden, niet uit de schatten van anderen (conservatief of progressief, G.G.), maar uit de schatkamer van Gods Woord zelf'. Schilder ging deze derde weg niet in een niemandsland, maar ***in voortdurende confrontatie met de eigen tijd.*** Dat maakte zijn luisteren naar het Woord zo boeiend en verrassend veelzeggend voor anderen! Deze derde weg ligt dan ook ver verwijderd van de zogenaamde gulden – maar in feite grijsblauwe – middenweg. Die middenweg, de slingerweg die niet echt kiest tussen conservatisme en progressivisme ging Schilder niet, hij koos het moeilijke pad van het radicale luisteren en gehoor geven. Een smalle weg.

G. Gunnink

[1] C. Trimp, 'Ontwikkeling van het gereformeerde leven', in *De Reformatie,* jrg. *65,* p. 537. Voor het overige heb ik voor mijn bijdrage veel aan Trimps artikelen te danken.
[2] *J.J.C.* Dee, *K. Schilder, zijn leven en werk,* deel *I,* Goes 1990, p. 115.

BLIJVENDE WATERVOORZIENING

...want mijn volk heeft twee boze daden bedreven: Mij, de bron van levend water, hebben zij verlaten, om zichzelf bakken uit te houwen, gebroken bakken die geen water houden...

Jeremia 2,13

De trouwe, vanzelfsprekende kerkganger wordt steeds zeldzamer. 't Lijkt alsof God steeds meer ongrijpbaar wordt voor veel mensen. Laten wij dan een vrij hechte gemeenschap zijn, in de volkskerken worden de kinderen niet meer allemaal gedoopt. Er rijdt nog wel een trein, maar steeds meer wagons worden afgekoppeld; wat moet je met de kerk, het geloof, God. Hoe zou de HERE tegen ons volk, ooit een christelijke natie, aankijken, ja ook tegen ons?

De jonge Jeremia haalt fel uit in zijn eerste preek. Zo zegt de HERE: Ik zal met u een rechtsgeding voeren, ja met uw kleinkinderen. De HERE verwijt zijn volk twee misstappen: ze hebben Mij verlaten, de bron van levend water, om zichzelf bakken uit te houwen, die geen water vasthouden. Water is in het Midden-Oosten (niet alleen daar!) een kostbaar bezit waar je zuinig mee moet omspringen. Wie over een levende bron beschikte, was rijk! Een belegerde stad die via een tunnelsysteem op 'levend water' was aangesloten, kon overleven. Dat beeld moet aanspreken.

Wat doen nu die domme Israëlieten? Ze hebben één bron, die fris, helder, levend water geeft en garandeert, maar nu gaan ze provisorisch putten uithakken en metselen in de rotsbodem om het regenwater op te vangen. Dat water was slechter. Door de droogte kwamen er scheuren in de put en het water sijpelde langzaam weg. Daar had je niet lang plezier van. Dat is pure dwaasheid. Je ***hebt*** een bron met vers, levend water met een aanvoer via een grondader, en je ***maakt*** bakken waar gegarandeerd vroeg of laat scheuren en barsten in komen. Dan zegt Jeremia: ontzet u daarover, o hemelen, huivert en weest ten diepste ontroerd, zegt de HERE.

Zo is het volk uitgekeken op de HERE, ze willen wat anders. Maar je kunt toch niet zonder God, er moet toch een zin zijn van het leven, een grond van bestaan. Toen zagen ze om naar iets anders: de goden van de kanaänitische buren. Tot groot verdriet van de HERE. Jeremia trekt van leer. Waarom reageert God zo fel? Omdat Hij zich ingeruild voelt, maar ook omdat Hij zijn volk niet wil verliezen. En Hij vraagt: wat heb Ik verkeerd gedaan, wat moet Ik nog meer voor jullie doen, heb Ik jullie niet bevrijd en in dit goede land gebracht? Maar zij zoeken hun vertier, hun heil elders, in het achternalopen van andere goden, ze vergapen zich aan onbenulligheden en maken het land tot een gruwel. Ze worden gelijkvormig aan de wereld die hulpbronnen zoekt buiten God om.

Hoe zou het komen dat zoveel mensen verlegen raken met God, geloof en kerk? Jeremia duidt de HERE aan als de bron van levend water. In de geloofsleer spreken we van 'prima causa', eerste oorzaak. Uit Hem komt alles voort, heel de werkelijkheid van wat we hebben en zijn. Hij is de grond van ons bestaan. God is de bron van leven in Jezus Christus. Het is geen toeval, geen noodlot dat we er zijn op deze wereld. Daar staat de eeuwige God achter. Hij is de zeer overvloedige bron van al het goede. Wie deze bron verlaat, raakt z'n bestaansgrond kwijt. Langzaam maar zeker.

Jezus spreekt later bij de ontmoeting met de Samaritaanse vrouw bij de Jakobsbron te Sichar over levend water. Wie het water drinkt dat Hij geeft, zal nooit meer dorst krijgen. Het zal in hem een bron worden die ontspringt tot het eeuwige leven, Jh. 4. En Johannes ziet een rivier van water van leven, helder als kristal, ontspringend uit de troon van God en van het Lam, Opb. 22. Zo is God oorsprong en oorzaak van het verloste leven in Jezus Christus. Deze bron van levend water is ook hèt medicijn tegen verslapping en vervlakking en verlegenheid met het geloof. Heeft ooit een volk goden ingeruild tegen andere? Mensen hechten zelfs aan surrogaten. Maar mijn eigen volk heeft zijn Eer verruild voor wat geen baat brengt.

Mensen zijn honkvast als het gaat om bestaansbronnen. Je moet toch ergens op kunnen bouwen. Maar hoe zit het met onze honkvastheid in de dienst van de HERE? We kunnen zo druk bezig zijn met allerlei zaken, misschien wel zinvol en nodig, maar we raken leeg in de persoonlijke omgang met de Bron. Hoeveel studeren wij en drinken wij in uit het Woord van onze God? Voor je 't weet wordt de levende stroom van water afgedamd.

Jeremia verwijt het volk twee boze daden. De bron van levend water hebben ze verlaten. God is uit hun hart verdwenen. Maar er is wel een andere 'godsdienstigheid' voor in de plaats gekomen, waarin de mens zelf voorziet. Ze houwen zich bakken uit die lek zijn. Even lijkt het wel wat, maar het stelt teleur. Het verkwikt de ziel niet. In Jezus Christus en door de Geest is God de levensader voor zijn volk. Onze bekkens drogen op. Bij God blijven is: dichtbij de bron blijven, de oorsprong van het leven.

R.J. Blok

DUIDELIJKHEID OP DE TROUWDAG

Sinds de Generale Synode van Ommen 1993 zijn de kerken een Deputaatschap voor de Eredienst rijker. Het is bedoeld als een studiedeputaatschap, en het kreeg als eerste opdracht de liturgische bezinning binnen de kerken te inventariseren. Speciale aandacht moet het daarbij hebben voor variatie in of uitbreiding van de orden van dienst en van het aantal liturgische formulieren.
Het mag duidelijk zijn dat de instelling van zo'n deputaatschap een aanmoediging is het liturgisch bewustzijn verder te versterken. Er is nu een permanent adres waar de vruchten van een dergelijke bezinning kunnen worden neergelegd. Tegelijkertijd wordt zo de wacht betrokken bij het gezamenlijke element in de liturgie. Door als kerken ons gezamenlijk hiermee bezig te houden, hopen wij elkaar te bewaren voor allerlei minder goed doordachte experimenten. Waarmee uiteraard niet gezegd wil zijn, dat de gang van zaken in de eredienst van plaats tot plaats in alles gelijk zou moeten zijn.
Welnu, in dit kader van samen nadenken over de liturgie lijkt het mij goed, wanneer wij regelmatig ook hardop denken. De inrichting van de eredienst staat middenin ons kerkelijk leven. Dat vraagt om ieders betrokkenheid. Om die reden wil ik nu wat gedachten op papier zetten met betrekking tot het huwelijksformulier. Dit in de hoop, dat het bestaande formulier ingrijpend zal worden gewijzigd of tenminste zal worden voorzien van een betere variant.

Probleemstelling

Wat is het probleem? Is het formulier achterhaald, of staan er dingen in die niet naar Gods Woord zijn?
Zo zou ik het niet willen zeggen: Maar ik constateer op allerlei manier dat het formulier niet meer begrepen wordt. Er worden andere dingen in gelezen dan er staan en bedoeld zijn. Wellicht komt dat mede, doordat de tekst hier en daar wel erg beknopt is en soms ook de woordkeus minder gelukkig is geweest.
Aan de andere kant leven wij in een tijd, waarin allerlei dijkdoorbraken worden gesignaleerd op het gebied van samenwonen, als voorbereiding op of in plaats van het huwelijk. Menig verliefd stel aarzelt niet alleen om het huwelijk kerkelijk te laten bevestigen, maar zet ook een vraagteken bij de gang naar het stadhuis om daar iets te beloven met betrekking tot levenslange trouw. Wat heeft een officiële huwelijkssluiting vóór op een samenwonen dat je met z'n tweeën regelt? En dan nog, waarom zou je op zo'n publieke gebeurtenis wachten met verregaande geestelijke én lichamelijke eenwording?
Al deze overwegingen en ervaringen vragen om een duidelijk formulier, waarin op een Schriftuurlijke manier een eigentijds antwoord wordt gegeven op de devaluatie van het huwelijk. Daaraan voldoet m.i. het bestaande formulier onvoldoende. Het moet nodig bijgesteld worden, al was het alleen maar om bepaalde dijken wat op te hogen.
Voeg daarbij, dat in een kerkdienst waarin een huwelijk wordt bevestigd meestal veel genodigden zijn van buiten de kerk, dan wordt het helemaal zaak om geen taal te spreken die wel verkeerd over móet komen. Neem bijv. de uitdrukking dat de man als hoofd gezag heeft over zijn vrouw; wat moet iemand zich daarbij voorstellen die niet zo thuis is in de kerk? Zal hij niet direct denken aan middeleeuwse situaties of aan arabische praktijken? Juist zo'n trouwdienst is niet zelden een ideale gelegenheid om die mensen te bereiken met het evangelie, die anders niet (meer) in een kerk komen. Maar als zij door verouderd taalgebruik het idee krijgen dat de kerk antiek is, worden wij met zo'n formulier voor hen een aanstoot.
Trouwens, ook naar de eigen jeugd toe hebben de predikanten en de ouderlingen tegenwoordig heel wat uit te leggen. De gesprekken die er zijn met het oog op het huwelijk worden voor een goed deel gevuld met enkel het verklaren van wat er in het formulier staat. Woorden als 'hoofd' en 'hulp' zijn voluit Schriftuurlijk, maar ze moeten wel worden verklaard. Anders roepen ze misverstand op en krijg je protesten om op deze dingen 'ja' te zeggen. Niet zelden resulteert zo'n gesprek met een aanstaand bruidspaar in een verzoek, om wat we samen gezien hebben in de preek nog eens te herhalen. Dan weten de anderen het ook. Dat is voor een keer wel aardig, maar op de duur krijg je dan steeds dezelfde trouwpreek. Bovendien is de preek niet bedoeld om het formulier uit te leggen. Het formulier moet zèlf iets uitleggen, in de meest heldere taal. Dan is het geen struikelblok, maar dan wordt het een stimulans om op je trouwdag voor God te verschijnen.

Bevestiging

Het is mijn bedoeling verschillende elementen uit het formulier de revue te laten passeren. Eén aspect zal ik nu alleen maar noemen, om het verder te laten liggen, en wel het woord 'bevestiging' zelf. Het roept steeds weer vragen op, wat dit betekent. C.Trimp heeft in een historisch onderzoek laten zien, dat dit 'bevestigen' precies hetzelfde is als het 'sluiten' van een verbond, onder aanwezigheid van getuigen. Omdat deze handeling op het stadhuis wordt verricht, is het hoog tijd dat de kerk omziet naar een andere term voor haar activiteit. Aangezien de genoemde studie voldoende duidelijk en overtuigend is, wil ik op dit moment volstaan met een verwijzing daarnaar.

Hulp

Wanneer wij het formulier gaan lezen stuiten wij al gauw op het woord 'hulp'. Adam vond geen hulp voor zichzelf; hij ontving die van God in de persoon van zijn vrouw.

Het formulier doet geen moeite dit woord te verklaren. Terwijl het ontegenzeggelijkeen uitdrukking is, die op de klank af als negatief wordt ervaren. Een hulp wordt gauw tot een hulpje. Maar dat is de bedoeling niet, uiteraard. Iemand die bijv. in de hulpverlening werkzaam is voelt dit wel beter aan: als iemand hulp nodig heeft, is hij (tijdelijk) afhankelijk van je. Dat is wat God de mens laat ervaren in het Paradijs. Alles is zeer goed, maar nog niet af. Er mist nog iemand, Adam is alleen, hij merkt dat hij geholpen moet worden.

Vandaar de aanduiding 'hulp'. Dit woord wordt in de Schrift vaak van God zelf gebruikt. Wie de concordantie nakijkt, ziet dit in één oogopslag. Het is een woord, waarin waardering, verwachting en vertrouwen doorklinkt. Zo beginnen wij iedere kerkdienst met een citaat uit Psalm 124: 'Onze hulp is in de naam van de HERE, die hemel en aarde gemaakt heeft'. Daarmee geven wij aan, dat wij zonder Hem niet verder kunnen en niet verder willen. Van Hem zijn wij geheel afhankelijk, Hem behoren wij toe, daarom komen wij samen om God te ontmoeten. Wie 'hulp' zegt, kijkt niet omlaag maar omhoog, vol verwachting. Zo is de bijbelse waarde van dit woord. Denk ook aan Ps. 146: 'Welzalig hij, die de God van Jacob tot zijn hulpe heeft'. In het nieuwe testament wordt dit betrokken op Jezus Christus. Bijv. in Hebr. 2:18: 'Want doordat Hij zelf in verzoekingen geleden heeft, kan Hij hun die verzocht worden, te hulp komen'. En even verder het bekende: 'Laten wij daarom met vrijmoedigheid toegaan tot de troon der genade, opdat wij barmhartigheid ontvangen en genade vinden om hulp te verkrijgen te gelegener tijd' (4:16). Wanneer iemand dit spreken tot zich door laat dringen, zal hij van zijn eigen (negatieve) kijk op het woord 'hulp' snel genezen zijn.

Maar is het dan niet een must, iets van deze Schriftuurlijke waarde in het formulier op te nemen? Het woord zelf willen wij niet kwijt, 'hulp' heeft een diepe betekenis. Maar als in het spraakgebruik van alledag deze aanduiding een geheel andere klank krijgt, zullen wij meer moeten verklaren.

Als ik dan het formulier op dit punt bekijk, constateer ik dat in het onderdeel instelling de toelichting ontbreekt. 'Hulp' wordt daar ingevoerd als een bekend begrip.

Vervolgens, als we komen bij de formulering van het doel, wordt het 'helpen' tot een centraal begrip, zelfs wederkerig: 'man en vrouw zullen ... in alle dingen van het tijdelijke en eeuwige leven elkaar trouw helpen'. Dat is kort, goed en duidelijk. Echter, ik betwijfel of dit achteraf voldoende is om het niveau van de eerder genoemde 'hulp' duidelijk te maken. Die verbinding is niet helder. Te meer daar even verder, in het onderdeel De verhouding in het huwelijk, het 'helpen' van de vrouw pas genoemd wordt als haar derde taak. Zij moet eerst haar man gehoorzamen, in de tweede plaats moet zij hem volgen en pas dan wordt van de 'hulp' gevraagd haar man te 'helpen'. Deze volgorde is toch wel een beetje merkwaardig. De vrouw wordt gekarakteriseerd als 'hulp', dan is het toch logisch dat 'helpen' voor haar nummer 1 is?

Beeld van God

Daar komt bij, dat aan het begin van het formulier wordt gememoreerd dat God man en vrouw schiep naar zijn beeld. Wij belijden, dat Christus ons nu vernieuwt naar zijn beeld (zondag 32 HC, Ef. 4). Van daaruit kan op de man een appèl worden gedaan het beeld van Christus te dragen als hoofd van zijn vrouw. Breed krijgt dat aandacht in het huwelijksformulier. Maar kan, voor het goede evenwicht, daarbij niet worden gezegd dat ook de vrouw als hulp van de man het beeld van Christus draagt? Man én vrouw hebben als hoofd en hulp de roeping, naar elkaar toe te laten zien wie Christus is in zijn liefde en zijn trouw, in zijn leiding en zijn hulp. Uiteraard ontkent het formulier dit niet, maar het wekt wel misverstand als dit beelddragen naar de man toe breed wordt uitgewerkt en naar de vrouw toe niet. Als dan bovendien het 'helpen' in de schaduw wordt gezet van gehoorzamen en volgen, moet je als lezer een behoorlijk stuk goedwillendheid opbrengen om de ereplaats van de vrouw ('hulp uit Gods hand') te blijven zien.

Deze onevenwichtigheid werkt door in de formulering van de wederzijdse verplichtingen. Het 'hulp-zijn' wordt daar ingevuld in de eerste plaats als het gehoorzamen aan de man en vervolgens als het volgen van de man. Het echte 'helpen' komt hier pas op de vierde plaats.

In het verlengde hiervan verbaast het niet, dat bij de vraagstelling evenzo de eerste grote belofte van de vrouw is, dat zij haar man volgt. Maar hier is naar mijn idee dan wel de vraag op z'n plaats, of dat volgen nu echt het grote doel is. Is dat nu de betekenis van de vrouw? Is zij daarom aan de man gegeven? Mijns inziens is het 'volgen' veeleer één van de voorwaarden voor de ontplooiing van het gezamenlijk leven als man en vrouw, maar de eigen bijdrage van de vrouw is het liefdevol helpen van de man in alle dingen die naar Gods wil zijn. Laat dat dan voorop staan, als een duidelijke taak in de vreze van Christus, net zoals bij de vraagstelling aan de man voorop staat dat hij zijn vrouw liefdevol leiden zal.

Vraag

De vraag aan de bruid zou bijvoorbeeld zo geformuleerd kunnen worden: 'N., belooft u hier voor God en zijn heilige gemeente, nu u N. tot uw man genomen hebt, in liefde het leven met hem te delen? Belooft u hem te helpen en voor hem te zorgen in alle dingen die naar Gods wil zijn? Zult u heilig met hem leven, hem nooit verlaten, maar hem trouw blijven, in goede en kwade dagen, enz.'

Uiteraard gaat het mij niet alleen om een herschreven vraagstelling. Maar de bedoeling is, wanneer in het formulier duidelijk is uitgelegd wat het huwelijk betekent en met name ook het hulp-zijn van de vrouw daarin, dat uiteindelijk de vraagstelling kort kan zijn.

Maar hier zijn nog wel meer elementen van belang. Bijvoorbeeld het hulp-zijn in alle dingen. Wat betekent dat? Welke dingen zijn naar Gods wil en welke niet?

Daarop hoop ik in een vervolg in te gaan.

B. Luiten

ZIJN DE AMBTEN IN GEDING?

Is het niet een vreemde figuur, dat zo kort na de synode ex-afgevaardigden en ex-adviseurs in de pen klimmen om hun mening te geven over de synodebesluiten? De Acta zijn immers nog niet eens verschenen, geen van de lezers kan de schrijvers controleren op hun manier van citeren uit de synodeteksten. Bovendien, liggen de besluiten van de generale synode nu niet ter beoordeling van de kerken? Is het dan wel gepast wanneer afgevaardigden en adviseurs als eersten hun mening geven? Hebben zij niet ter vergadering kunnen spreken?

Dat is de eerste vraag die ik aan prof. dr. M. te Velde zou willen voorleggen, mede naar aanleiding van zijn brede artikelen over de afbakening van de ambten. Overigens heb ik voor deze studies veel waardering. Ik ben blij dat ze geschreven zijn, en ik ondersteun graag de aanzet die hiermee gegeven wordt tot nadere bezinning op het ambt van de oudste.

Maar dan kom ik tot een tweede vraag. Ik bemoei mij voorlopig dus liever niet inhoudelijk met het synodebesluit met betrekking tot het uitspreken van de zegen in de eredienst. Maar wel wil ik de wacht betrekken bij een juiste vraagstelling. In dat verband wil ik naar voren brengen, dat ter synode in Ommen geen vraag op tafel lag naar de ambten, om die nader af te bakenen of zo. Ook de materie van de zegengroet hield zo'n vraag niet in. Nadrukkelijk werd juist ***niet*** gevraagd, in het algemeen, wie er allemaal bevoegd zijn de zegen uit te spreken. Als zo de kwestie op tafel was gelegd, zou ik van de kritiek van Te Velde veel kunnen begrijpen. Maar de vraag was alleen (kort weergegeven): 'wat gebeurt er met de zegen, wanneer de dominee ziek is?'

Daar zit in, dat de bestaande ambtelijke structuur en afbakening als uitgangspunt worden genomen. Normaal gaat de predikant voor, en spreekt hij de zegen uit. Dat is zijn ambt. ***Dat is niet in discussie gebracht,*** noch door de vraagstelling, noch door de synode-uitspraak.

De vraag was en is alleen: als de dominee ziek is, valt dan de zegen weg? Moet daar dan iets voor in de plaats komen, dat lijkt op een gebed?

Op die manier is daar op ingegaan. De synode was van oordeel, dat dat niet juist zou zijn. Wij zijn niet rooms, dat de zegen zou afhangen van één persoon. Die zegen ontvangt de gemeente van haar Heer.

Op gelijke wijze oordelen wij al sinds jaar en dag over de preek. De dominee moet preken, dat is zijn ambt, duidelijk omschreven. Als hij een vrije zondag heeft, zal iedere kerk haar best doen daarin te voorzien door een andere predikant uit te nodigen. Maar als dat niet lukt, hebben we dan geen preek? Natuurlijk wel, die is wezenlijk voor de eredienst! Dan gaat een ouderling de kansel op, of een broeder uit de gemeente die door de kerkeraad geschikt wordt gevonden. Zo'n broeder (ouderling of niet) wordt voor die dienst door de gezamenlijke oudsten gemachtigd daarin voor te gaan. Daarbij zal hij zich houden aan de tekst van de preek die hij leest.

Sinds jaar en dag is dit onder ons een geaccepteerd gebruik. Niemand ziet hier een kwestie in ten aanzien van de afbakening van de ambten.

Mijn tweede vraag aan hoogleraar Te Velde is dan: waarom wordt van het uitspreken van de zegen door zo'n voorganger-ad hoc ineens wèl een ambtenkwestie gemaakt? Het is immers duidelijk, dat de kerken haar best doen deze situatie te voorkomen. Zoveel mogelijk worden predikanten gevraagd voor te gaan in de erediensten, zo wordt de gereformeerde afbakening van hun ambt door alle kerken ten volle erkend en gehonoreerd.

Mijns inziens wordt door de benadering van Te Velde (en anderen) geen recht gedaan aan de beperkte formulering van de vraag ter synode en het besluit. De vraag was niet: 'wat vindt u van de ambten?', maar: 'is de zegen wezenlijk voor de eredienst, net als een preek?'

Daarom zijn m.i. ook de praktijksituaties, die Te Velde als andere 'deelkwesties' in het verlengde van dit synodebesluit ziet liggen, ongelukkig gekozen.' De ouderling in een trouwdienst, de ouderling-catecheet in een dienst met openbare geloofsbelijdenis, enz., zijn allemaal voorbeelden van willekeurig handelen, van niet naleven van gemaakte afspraken omtrent het voorgaan in de eredienst. Maar daar ging het in O m e n helemaal niet over! Die deur heeft Ommen in haar besluittekst ook met evenzoveel woorden dicht gehouden. De benadering 'wie mag er voorgaan?' zet de kerken in deze materie op het verkeerde been. Dan krijg je inderdaad eindeloze discussies. De vraag was: '***als*** het nodig is dat iemand voorgaat in de eredienst die geen predikant is, mag hij dan de zegen uitspreken?' Over die vraag kun je verschillend denken, maar meer hield zij niet in.

Het zal duidelijk zijn, dat ik dan ook die wissel niet zie, die wij overgegaan zouden zijn. De figuur van de preeklezer kennen wij allang; de enige verandering is nu, dat hij behalve de preek ook de zegen ongewijzigd uitspreekt.

B. Luiten

De Reformatie, jrg. 69/14 (1 januari 1994), blz. 282, noot 13.

REACTIE OP TWEE VRAGEN

Op de twee vragen van ds. Luiten wil ik graag ingaan. Het gaat hier om een door ds. Luiten gewenste reactie op zijn vragen. Men beschouwe dus het volgende niet als een echte stellingname in de kwestie van 'de zegenende voorganger' als zodanig. Er wordt soms beweerd dat ik daar zonder meer tégen zou zijn. Dat is onjuist. Maar het is hier niet de plaats om dat verder uit te werken. Het gaat hier nu over de bezwaren van ds. Luiten.

Wie laten zich horen?

Is het wel goed, als ex-afgevaardigden en ex-adviseurs als eersten hun mening geven over synodebesluiten?
Daar zitten m.i. twee kanten aan. Aan de ene kant geldt, dat ex-synodeleden zeker de vrijheid hebben om over synode-zaken te schrijven en te spreken. Bij synodebesluiten als dat over 'de zegen' gaat het om zaken die op korte termijn praktisch effect hebben in alle kerken. Er hebben uitvoerige verslagen van de synodezittingen in het ***Nederlands Dagblad*** gestaan. Er is in kerkelijke bladen over geschreven. De mensen praten er over. Ze stellen er vragen over, juist ook aan degenen die nauw bij de discussies betrokken waren en die daardoor al extra studie van de kwestie hebben gemaakt. Dan zou het geforceerd zijn, als juist zij zich voorlopig hierover stil moesten houden.
Waarom zouden we in de pers – mits op een verantwoorde manier – niet op vragen die er leven mogen ingaan? En waarom zou je met eventuele kritische vragen die je hebt moeten wachten tot de kerkeraden hun oordeel hebben gevormd? Zo is het nooit onder ons geweest en zo hoeft het m.i. ook niet te worden. Los van de ratificatie op kerkeraden is er vrijheid om in de kerken over wat er ter synode besloten is van gedachten te wisselen. Laat het één (persdiscussie) maar op het ander (ratificatie) inwerken.
Aan de andere kant ben ik het met ds. Luiten eens, dat degenen die bij de besluitvorming ter synode betrokken waren, na de synode allereerst liefst aan ànderen ruimte moeten geven voor bespreking en reactie. Dat is geen wet van Meden en Perzen. Dat moeten we elkaar ook maar niet opleggen. Maar zo'n gedragslijn getuigt wel van wijsheid en bescheidenheid. Zo voorkom je dat in de discussie over bv. de zegen steeds dezelfde mensen domineren.
Dat geldt vooral, zolang de Acta nog niet verschenen zijn. We hebben nu al maandenlang de situatie, dat sommigen die over de synode-papieren beschikken, discussies voeren over zaken, waar anderen niet goed over kunnen oordelen en over kunnen meepraten omdat zij die stukken niet hebben. Dat is onbevredigend.
Rekening houdend met beide kanten van de zaak heb ik daarom over de kwestie van de 'zegen' nog geen artikel(en) geschreven. Alleen heb ik in mijn artikelen over 'afbakening van de ambten' in enkele opmerkingen terzijde iets gezegd over het synodebesluit over de zegen. Daarin wees ik op het verband dat er mijns inziens is tussen de kwestie van 'de zegenende voorganger' en het bredere onderwerp van de afbakening van de ambten. Meer niet. Mag zoiets ook al niet meer?
Trouwens, als ds. Luiten dit niet juist vindt, waarom beperkt hij zich dan ook zelf niet tot zijn eerste vraag? Hij was destijds rapporteur in deze kwestie op de synode, dus heel nauw bij de besluitvorming betrokken. Waarom springt hij nu dan al voor de tweede keer op de ketting om in de pers het synodebesluit op een bepaald punt te verdedigen tegen kritiek?

Een juiste vraagstelling?

Ds. Luiten wil 'de wacht betrekken bij een juiste vraagstelling'. Volgens hem was ter synode in Ommen helemaal de vraag naar de ambten en de afbakening van de ambten niet aan de orde. Het ging alleen om de vraag: 'wat gebeurt er met de zegen, wanneer de dominee ziek is?' De vraag was niet: 'wat vindt u van de ambten?' maar 'is de zegen wezenlijk voor de eredienst, net als een preek?' Aan de hand hiervan stelt ds. Luiten mij allerlei nadere vragen rondom het synodebesluit.
Het lijkt me beter, dat ik nu op alle verschillende vragen niet inga. Dat kan immers niet zonder de hele materie te bespreken. En daarmee moesten we m.i. toch liever maar wachten tot de Acta verschenen zijn. Voor dit moment beperk ik me tot een paar opmerkingen over dat ene punt: wat hier nu de 'juiste vraagstelling' is.
In het betoog van ds. Luiten wordt de vraagstelling wel in een heel simpele vorm weergegeven. Nu kan simpelheid nuttig zijn. Maar ze kàn ook tot vertekening en tot een onjuiste versmalling van de kwestie leiden. Dat laatste dreigt hier te gebeuren. Want met de formulering 'Wat gebeurt er met de zegen, wanneer de dominee ziek is?' dreigt onduidelijk te worden, dat hier eigenlijk twéé vragen te beantwoorden zijn.
Deze twee:
1. Is Gods zegen voor de gemeente er óók, als er in een

eredienst geen predikant voorgaat? Is de Here zegenend 'in haar midden'?
2. Mag die zegen ook plechtig uitgesproken en opgelegd worden door een niet-predikant?
Je kunt op vraag 1. bijvoorbeeld van harte 'ja' zeggen. Dan erken je Gods zegen en zijn aanwezigheid in de samenkomst van de gemeente, ook als er 'een preek gelezen wordt'. Maar dat betekent nog niet per definitie dat je op vraag 2. ook 'ja' moet zeggen. Je kunt overtuigd zijn, dat de Here God met zijn zegen wel aanwezig is, en toch er voor kiezen om die zegen niet op plechtige wijze door een ouderling of student te laten opleggen. Zo is het eeuwenlang in de Gereformeerde Kerken geweest. En zo hoor je het ook uit allerlei andere op de Reformatie georiënteerde kerkgemeenschappen in binnen- en buitenland.
In de vereenvoudigde vraagstelling van ds. Luiten worden die twee dingen evenwel in elkaar geschoven. Het 'er zijn' van de zegen en het 'laten opleggen' van de zegen zijn geen twee onderscheiden zaken meer. En daarmee wordt het de gesprekspartner dan moeilijk gemaakt om ooit nog een ander antwoord te geven dan ds. Luiten en de synode in Ommen deden.
Deze ineenschuiving aanvaard ik echter niet. Zo wordt onhelder gemaakt, dat het hier wel degelijk (onder méér) gaat om vragen als: welke bevoegdheden behoren normaliter bij welk ambt? En voor welke situaties en onder welke condities willen wij de bevoegdheden van bijv. niet-predikanten uitbreiden? M.a.w. toch wel het onderwerp 'afbakening van de ambten', nl. van de bevoegdheden die aan de verschillende ambten verbonden zijn.
Nog afgedacht van de aangewezen versimpeling is bovendien de reactie van ds. Luiten (die ik al eerder van hem hoorde) ook geweven op het stramien van een onjuist dilemma. Dat de vraagstelling in Ommen was: 'mag de voorganger in een kerkdienst de zegen uitspreken, ook als hij geen predikant is?' – dat is iedereen wel duidelijk.
Maar wanneer een synode die vraag zinnig wil beantwoorden, moet ze zich bezinnen over een paar *vóórvragen* en ze moet zich bezinnen over de ***effecten.***
Met die ***vóórvragen*** is het net als bij de synodebesluiten over de vraag: 'mogen wettig geadopteerde kinderén gedoopt worden?' Zo'n vraag kun je niet zinnig beantwoorden en het antwoord kun je niet deugdelijk onderbouwen, als je weigert in te gaan op vragen als 'is adoptie geoorloofd?', 'wanneer is adoptie wettig?', 'aan welk ouderschap is de verbondsbelofte verbonden?' en dergelijke.
Zo is dat ook in de kwestie van de 'zegenende voorganger'. Er is een concrete praktijk-vraag die gesteld wordt. Maar voor een goed antwoord en een goede argumentatie kun je om een paar vóórvragen niet heen. Bijvoorbeeld: wat is het karakter van een kerkdienst? Hoe is God met zijn zegen aanwezig? Wat is de betekenis van de zegen die met een plechtige formule en met opheffing van handen aan de gemeente wordt opgelegd? En één van de vóórvragen is dan ook: hoe zit het met de afbakening van de ambten?
Daar wijst trouwens ook de vraagstelling van ds. Luiten zelf op. Het gaat hier ook bij hem over iets waartoe we meestal één soort ambtsdrager (die dominee, die ziek kan worden) bevoegd verklaard hadden, en waarvan al een aantal jaren gezegd werd: zouden anderen het ook niet mogen? Of moeten we het 'zegenen' exclusief tot het pakket bevoegdheden van de predikant laten behoren?
Hoe die kwestie los zou kunnen staan van het onderwerp 'afbakening van de ambten' begrijp ik werkelijk niet. In het commissierapport, in de synodebesprekingen en in het besluit kun je niet om het onderwerp 'ambten' heen. Dat is ook wel gebleken. En dat zal ook uit de Acta nog wel blijken. En voorzover men er wèl omheen denkt te kunnen, houdt men zichzelf voor de gek. Wat ds. Luiten een 'zuivere vraagstelling' noemt, beschouw ik in de uitwerking die hij eraan geeft, nog steeds als het resultaat van een hardnekkig misverstand.
Dat geldt ook van de effecten. Een synode die de 'zegenkwestie' te beslissen krijgt, moet zich ook op de mogelijke effecten en 'bijwerkingen' bezinnen. Zo doe je dat altijd bij beleidsbeslissingen. Wat is het effect, als je iedere voorganger (ouderling, diaken, gemeentelid-preeklezer, student, kandidaat) toestaat de zegen op te leggen? Geeft dat wellicht opening om de lijn door te trekken naar bediening van sacramenten, bevestigen van een huwelijk en dergelijke door anderen dan door een predikant?
Concreet: kun je het nu nog verkopen om bij plotselinge ziekte van een predikant een doopsbediening niet te laten doorgaan? En indien wèl, zorg dan dat de gemeente het verschil begrijpt. Kun je naar de gemeente toe goed duidelijk maken, wat het verschil is tussen de zegen en die andere dingen? En, meer algemeen, krijgt het besluit ook effecten t.a.v. de kijk op ons (tot nu toe geldende) confessioneel en kerkordelijk onderscheid tussen predikant en ouderling?
Een synode kan zulke effecten wel niet willen. Maar daarmee is nog niet gezegd dat ze er niet zullen zijn! Is het dan zo vreemd om bij het nemen van een beslissing zulke zaken aan de orde te stellen?
Let wel, ik zeg niet, dat je om ongewenste effecten een bepaald op zichzelf goed besluit niet zou moeten nemen. Maar wel, dat een synode die effecten moet proberen in te schatten en er rekening mee moet houden. Ze moet breder kijken dan de ene deel-kwestie die haar is voorgelegd. Juist het overwegen van eventuele effecten en consequenties kan haar helpen om des te beter te zien, waar het in de voorgelegde vraag om draait. En hoe ze die het beste kan beantwoorden.
En als er ongewenste of zelfs verkeerde effecten te voorzien zijn, dan hoeft ze daar een goed besluit niet om te laten overgaan. Maar ze moet wel de risiko's ervan zo goed mogelijk ondervangen. Niet door te verklaren, dat ze die effecten niet wil en niet bedoelt. Maar door ze effectief te ondervangen in het stellen van goede gronden en condities bij haar besluit.

Conclusie

Bij een besluit over 'de zegenende voorganger' kunnen we zowel wat de ***vóórvragen*** als wat de ***effecten*** betreft er niet omheen, dat we ons over de afbakening van de ambten moeten bezinnen.

Mijns inziens moeten we ons daarom niet laten dringen in het smalle straatje van de door ds. Luiten geformuleerde vraagstelling. Wat hij hier presenteert als de wacht betrekken bij een zuivere vraagstelling, is in mijn ogen een irreëel wegwuiven van noodzakelijke bezinning over vóórvragen en effecten.

Intussen beschouwe niemand het gesprek over afbakening van de ambten als een zaak die vooral rond het omstreden synodebesluit zou moeten worden bediscussieerd. Het gaat hier om een veel breder cluster van vragen over het ambt. En daarin stem ik dunkt me met ds. Luiten in veel dingen overeen. Daarom wat mij betreft nu gauw een punt achter dit mini-debat!

M. te Velde

GODS AANWEZIGHEID IN DE GESCHIEDENIS II (slot)

Vorige week zagen we, hoe een christelijke geschiedschrijving met het goddelijk geheim van de geschiedenis kan omgaan. Gods leiding van en aanwezigheid in de geschiedenis stelt niet alleen historici voor moeilijke vraagstukken. Een wellicht nog groter probleem doet zich voor aan alle gelovigen: hoe is Gods leiding te rijmen met het vele onrecht, kwaad en lijden dat in de geschiedenis valt waar te nemen, en waarmee we ook zelf geconfronteerd kunnen worden? Deze vraag wil ik bespreken aan de hand van twee eerder door dr. W.G. de Vries aangehaalde stellingen.

Fackenheim

3. Bij de vraag naar het onrecht in de wereld, kan de gereformeerde orthodoxie veel leren van hedendaagse joodse denkers.

4. Gods aanwezigheid in de geschiedenis is meelijdend, appellerend en overwinnend.

Niet alleen christenen krijgen met dit probleem te maken, maar ook joden die zich bezinnen op de vraag naar Gods aanwezigheid in de geschiedenis. Veel joodse denkers hebben zich met dit vraagstuk bezig gehouden, vooral na de gruwelijkheden die hen in de Tweede Wereldoorlog zijn aangedaan. Hun benadering van deze kwestie verschilt op een aantal punten nogal van het denken hierover in gereformeerde kring. Daarom loont het de moeite hier kennis van te nemen. Bovenstaande stelling nr. 3 was in haar eenzijdigheid prikkelend en uitdagend bedoeld (het is goed om studenten te prikkelen en als het goed is prikkelen ze ook terug). Dr. De Vries opperde, dat ik bij deze beide stellingen kennelijk denk aan H.S. Kushner en zijn boek ***Als 't kwaad goede mensen treft.*** Dat is niet het geval. Bij het formuleren van de derde stelling had ik het oog op Emil Fackenheirn en Emmanuel Levinas. Hieronder wil ik kort bij enkele van hun gedachten over dit onderwerp stil staan.

Fackenheim heeft een zeer lezenswaardig boekje geschreven met als titel ***God's Presence in History***.[2] Hierin typeert hij het jodendom als het volk dat moet getuigen

van Gods aanwezigheid in de geschiedenis. God is volgens Fackenheim reddend en gebiedend in de geschiedenis aanwezig. Hij redt Israël door de uittocht uit Egypte door de Rode Zee (Saving Divine Presence) en Hij geeft hun op de Sinaï zijn wet (Commanding Divine Presence). Het getuigenis van deze goddelijke aanwezigheid moet van geslacht op geslacht worden doorgegeven.
Voor het jodendom van vandaag is het de vraag of dat nog wel mogelijk is, want dit getuigenis is op twee manieren in discrediet gebracht. Ten eerste noemt Fackenheim de secularisering van veel joden sinds de Verlichting. Ik beperk me nu tot het tweede probleem: de voor veel joden brandende vraag 'waar was God in Auschwitz?'. Op beklemmende wijze maakt Fackenheim duidelijk, hoe urgent en moeilijk deze vraag is voor het jodendom. Hij bespreekt meerdere antwoorden op de vraag, hoe God dit heeft kunnen toelaten. Is het straf op de zonde? Zijn de joden martelaars? Was God niet bij machte om dit te verhinderen en lijdt Hij mee met zijn volk? Al deze antwoorden worden door Fackenheim terzijde geschoven als niet overtuigend. Hij vraagt zich vervolgens af of de joden nog wel van Gods aanwezigheid in de geschiedenis kunnen getuigen. Als zij dit echter niet meer kunnen, als zij hun geloof in Gods aanwezigheid opgeven, dan is er in feite geen joods volk meer. Dan heeft Hitler alsnog zijn zin, en dat kan geen jood toelaten. Daarom is het volgens Fackenheim voor iedere jood een plicht, bewust jood te zijn, de slachtoffers van de Shoah te herdenken, en zich tegen alle vormen van onrecht te verzetten. Deze plicht noemt hij de Commanding Voice of Auschwitz. Van de afschuwelijke en onbegrijpelijke misdaden in Auschwitz gaat dus een goddelijk bevel uit. Zo is God nog steeds gebiedend in de geschiedenis aanwezig.
Het is, vooral voor de christelijke lezer van zijn boek, schrijnend om te zien dat Fackenheim hierbij zwijgt over Gods reddende aanwezigheid in de geschiedenis. Met dit gemis kunnen christenen – in alle voorzichtigheid gezien de gevoeligheid van dit onderwerp – niet accoord gaan.
Toch is het m.i. goed, de gedachte van Gods appellerende aanwezigheid bij lijden en onrecht vast te houden. In geval van ziekte, nood en onrecht kunnen we in elk geval vaststellen dat Hij zijn schepping zo niet bedoeld heeft. Dat wil nog niet zeggen, dat God volledig buiten het lijden staat, maar daarover straks meer.

Levinas

Op Levinas' denken valt een soortgelijke kritiek te leveren als op Fackenheim. Bij Levinas is de verhouding tussen God en mens vrijwel alleen een ethische relatie: God doet zich kennen als Wetgever. En door het ontvangen van de wet (ook in de ethische relatie met de naaste) worden wij volgens Levinas verlost van ons egoïsme en ons op onszelf gericht zijn. In het leven naar Gods wet ligt de zin van ons leven. Op de vraag waar we naar toe moeten (of beter gezegd, naar wie), als we de wet wel kennen maar er niet aan kunnen voldoen, weet Levinas volgens mij geen afdoende antwoord te geven. Maar dít eerst terzijde.
In de bundel ***Het menselijk gelaat*** is een commentaar opgenomen van Levinas op een korte literaire tekst, die een getuigenis bedoelt te zijn van een jood in het getto van Warschau in 1943.[3] Het duurt niet lang meer, voordat deze man net als zijn familie vermoord zal worden. Maar voordat hij sterft, klaagt hij God aan en blijft hij tegelijk in God geloven. Levinas probeert in zijn commentaar uit te leggen, hoe iemand in zo'n situatie kan blijven geloven, terwijl God afwezig lijkt. Volgens Levinas is juist bij Gods afwezigheid, voor wie leeft naar zijn wet een intiem kontakt met God mogelijk. Het is immers ondenkbaar dat God aan de kant van de moordenaars staat? In het lijden van een rechtvaardig gelovige, op het moment dat God afwezig lijkt, moeten we niet konkluderen tot het niet-bestaan van God, maar dringt het geloof zich als noodzakelijk op. Want niemand kan een gelovige die rechtvaardig handelt, ontnemen dat hij in zijn recht staat. Zo wordt een rechtvaardig gelovige juist in het lijden aan onrecht bevestigd in zijn geloof."[4] Deze moeilijke en paradoxale gedachte wordt door Levinas op wetticistische wijze verder uitgewerkt. In het lijden heeft een gelovige geen kontakt met God doordat hij gemeenschap heeft aan het lijden van Christus, maar omdat hij volgens de Torah leeft. Ook hier wordt de verhouding tussen mens en God dus strikt ethisch opgevat.[5] Als we afstand doen van deze eenzijdigheid, ontdekken we hier een leerzaam inzicht in een versterking van het geloof, juist wanneer men voor zijn geloof wordt vervolgd.

joden en gereformeerden

Waarom kan de gereformeerde orthodoxie van deze denkers leren? Omdat volgens mij het appellerend aspekt van het lijden in de gereformeerde theologie te vaak onderbelicht blijft (als deze bewering onjuist is, word ik hierin graag gecorrigeerd). Een recent voorbeeld hiervan is een artikel van dr. A.N. Hendriks in de ***Wegwijs*** van maart 1993: 'Heeft God de hand in ons lijden?' Dr. Hendriks stelt hier twee benaderingen van het lijden tegenover elkaar. Aan de ene kant de beweringen dat God niet de hand heeft in ons lijden, maar dat hij in onmacht met ons meelijdt en dat de bijbel oproept tot protest tegen het lijden. Hier stelt dr. Hendriks zelf, aan de andere kant, tegenover dat God wel de hand heeft in ons lijden, dat God niet met ons meelijdt en dat de bijbel niet oproept tot protest tegen het lijden.
Dat God wel de hand heeft in ons lijden, ben ik helemaal met dr. Hendriks eens. Terecht verwijst hij in dit verband naar o.a. Amos 3 : 6 en Hebr. 12 : 4. Hij wijst ook op de verschillende bedoelingen die God hiermee kan hebben. Dit alles hoeft volgens mij echter niet in strijd te zijn met de gedachte dat God ons ook helpt en nabij is door met ons mee te lijden, door ook ons leed mee te dragen; en ook niet met de bewering dat de bijbel ons oproept tot verzet tegen onrecht en lijden. Enige aandacht voor de bovengenoemde joodse denkers (met inachtneming van

de hier ook geuite kritiek) zou kunnen bijdragen aan een iets evenwichtiger benadering van Gods aanwezigheid in de geschiedenis.
Maar, afgezien van Fackenheim en Levinas, veel belangrijker is dat de bijbel zelf hier ook aanleiding toe geeft. Tot slot van dit artikel wil ik laten zien, hoe veelzijdig de bijbel spreekt over Gods aanwezigheid in de geschiedenis.

Appèl, meelijden en overwinning

Allereerst moet hier opnieuw worden benadrukt dat Gods wegen, wat wij er verder ook over kunnen zeggen, voor ons onnavolgbaar zijn. God laat zich wel kennen, maar niet begrijpen (1 Kor. 2 : 6-16, Job 5 : 17-18, Jes. 55 : 8-9, Rom. 11 : 33-34). In plaats van enkele korte verzen kan hier ook gewezen worden op het antwoord dat de Here aan Job geeft vanuit een storm (Job 38-41).
God openbaart zich echter niet alleen met grote en ontzagwekkende kracht, Hij is ook in de geschiedenis aanwezig in de gestalte van de dienstknecht en de verdrukte. Hier moeten we allereerst denken aan het plaatsvervangend lijden van Christus voor ons (Jes. 53, Matt. 20 : 28). Christus is gekomen om te dienen, en daarin moeten wij hem navolgen, ook als we daarvoor een kruis moeten dragen: 'Neem uw kruis op en volg Mij' (Marcus 8 : 34). Maar niet alleen van Christus als onze Plaatsbekleder, ook van de anonieme armen, hongerigen, zieken en vluchtelingen gaat een goddelijk appèl uit: 'In zoverre gij dit aan één van deze mijn minste broeders hebt gedaan, hebt gij het Mij gedaan' (Matt. 25 : 31-46). Zo spreekt ook het Nieuwe Testament over Gods gebiedende aanwezigheid in de geschiedenis.
God is niet alleen gebiedend, maar ook lijdend en medelijdend aanwezig. In zijn plaatsvervangend lijden droeg Christus niet alleen onze schuld, maar ook onze pijn, onze lasten en ons lijden: 'Onze ziekten heeft hij op zich genomen, en onze smarten gedragen' (Jes 53 : 4, zie ook 1 Kor. 12 : 26-27 en Hebr. 4 : 15). Daarom noemen Petrus en Paulus het lijden van christenen ook een gemeenschap met het lijden van Christus (1 Petrus 4 : 12-14, Fil. 3 : 10-11, Kol. 1 : 24). Zij voegen er meteen aan toe, dat wie deel heeft aan dit lijden, ook deel heeft aan de verzoening met God in Christus (2 Kor. 4 : 10-11).
Want God is ook overwinnend in de geschiedenis aanwezig. Christus heeft de dood overwonnen, en dank zij Hem zijn ook wij, zelfs als het ons moeilijk wordt gemaakt, meer dan overwinnaars (Rom. 8 : 18, 35-39). Zo wordt het lijden een bevestiging van het geloof, en wordt het door Paulus zelfs genade genoemd! (Fil. 1 : 27-30). Van het geloof gaat vervolgens weer een appèl uit (1 Tess. 1 : 6-8).
Lijden, appèl en overwinning gaan hier samen en ze kunnen niet zonder elkaar. Het evangelie mag niet worden vertekend tot de boodschap van een meelijdende God, die het kwaad en de zonde niet overwint. Ook het gebiedende karakter van Gods aanwezigheid mag niet alle accent krijgen, want dan wordt het een ondraaglijke last. Het is ook niet juist om hiertegenover in een andere eenzijdigheid te vervallen en alleen te spreken van Christus' verzoenend lijden. God draagt ook ons leed, en in het lijden en de opstanding van Christus ligt voor ons ook een gebod: wij mogen lijden en onrecht niet tolereren. De verzoening is immers geen eindpunt, maar een nieuw beginpunt van een leven in navolging van Christus.
Ook om een andere reden is een eenzijdige nadruk op Gods overwinning op het onheil niet verstandig. Wie nu leed te dragen heeft, heeft ook tijd nodig om dit te verwerken, en in zo'n periode is vooral het meelijden door Christus van belang. Dóór het lijden heen komen we tot de overwinning op het lijden. Een goed inzicht in de veelzijdigheid van Gods aanwezigheid in de geschiedenis (en in haar ondoorgrondelijkheid) kan zo ook een pastorale betekenis krijgen.

Eddo Evink

[2] Emil L. Fackenheim, *God's Presence in History. Jewish Affirmations and Philosophical Reflections* (New York: Harper & Row 1972).

[3] Emmanuel Levinas, *Het menselijk gelaat* (Baarn: Ambo 1984), 55-59, 208-209.

[4] Voor de duidelijkheid: hier wordt met 'rechtvaardig gelovige' niet iemand bedoelt die zich volledig voor God kan rechtvaardigen, maar een gelovige die niet buigt voor onrecht en uit naastenliefde een goede daad verricht, zoals bijvoorbeeld het in huis opnemen van onderduikers.

[5] Veelzeggend is in dit verband ook de titel van het betreffende artikel van Levinas: 'Meer van de Thora houden dan van God'.

HET RAPPORT 'VROUWENSTEMRECHT IN DE KERK'

Bij de redactie is binnengekomen het boekje *Vrouwenstemrecht in de kerk.* Het bevat de besluittekst van de synode van Ommen 1993 over deze materie en het commissierapport dat de besluitvorming heeft voorbereid. In 112 bladzijden vindt men hier heel wat informatie bij elkaar!

Terecht is op de synode met waardering over het commissierapport gesproken. Uitvoerig en veelszins helder is hier veel materiaal verwerkt en doorgegeven.

In een historisch overzicht wordt verteld, hoe de Gereformeerde Kerken sinds 1923 op een tiental generale synodes hebben gesproken en/of geoordeeld over de vraag, of ook de belijdende zusters van de gemeente een eigen stem mochten uitbrengen bij de verkiezing van ambtsdragers.

Vervolgens is in kaart gebracht, welke argumenten er vanuit de kerken bij de synode van 1993 op tafel zijn gelegd om een verandering van de vanouds bestaande regel te bepleiten.

Het belangrijkste gedeelte van het boekje wordt gevormd door het hoofdstuk dat nader ingaat op de Schriftgegevens en op de kerkrechtelijke argumenten voor en tegen vrouwenkiesrecht. Op basis daarvan wordt tenslotte de conclusie getrokken: laten de zusters voortaan wèl meestemmen.

Zoals ook in het 'Ten geleide' van deze uitgave is vermeld, is hier niet het complete commissierapportgepubliceerd. Twee hoofdstukken waarin een uitvoerige inventarisatie werd gegeven van de argumenten van 'voorstanders' en van 'tegenstanders', zijn weggelaten. Ook ontbreekt in deze editie een hoofdstuk over de ontvankelijkheid van de revisieverzoeken (rondom bv. de vraag: zijn er wel voldoende nieuwe argumenten aangedragen om een revisie te wettigen?)

Het is plezierig, dat deze handzame uitgave is verschenen. Veel kerkleden zullen de *Acta* van de synode niet kopen. Via dit boekje kunnen ze zich nu toch in het onderwerp verdiepen, er veel over leren en geholpen worden om bv. het gebeuren van de verkiezing op een christelijke manier te beleven en voor zichzelf gestalte te geven. Bovendien wordt een breed publiek in staat gesteld de aangevoerde argumenten en het genomen besluit aan Gods Woord te toetsen.

Het is intussen wel jammer, dat het moderamen van de synode (of wie er voor deze editie verantwoordelijk is) niet gekozen heeft voor een echt compleet boekje over vrouwenstemrecht. Het was m.i. beter geweest, áls de nu weggelaten hoofdstukken wel waren opgenomen, en als bovendien ook de artikelen uit de *Acta* over dit onderwerp als sluitstuk in het boek een plaats hadden gekregen. Dat zou verschillende voordelen hebben gehad. De samenvatting van de pro- en contra-argumenten die rapporteur ds. F.H. Folkerts heeft gegeven, is een leerzaam stuk met een eigen waarde. Het is vooral een goede hulp voor wie uit een historisch overzicht niet zo gauw de stand van zaken weet te destilleren.

En wat de artikelen uit de *Acta* betreft, die hebben m.i. een duidelijke meerwaarde ten opzichte van het rapport. Ik denk dan vooral aan de uiteenzetting die men niet in het rapport, maar wel in de *Acta* zal vinden over de belangrijke vraag, wat nu het verschil is tussen het in 1 Kor. 14 verboden spreken van de vrouw en haar optreden bij het stemmen.

Wanneer geïnteresseerde broeders en zusters dit boekje aanschaffen en lezen, hebben ze vast heel wat om over na te denken. Maar ze missen toch enkele belangrijke onderdelen. En ik denk niet dat veel mensen daarvoor later nog weer de *Acta* zullen gaan raadplegen.

Integrale uitgave van een 'compleet synode-pakket over vrouwenstemrecht' had ook nog een ander voordeel gehad. Immers, zoals de zaken nu staan, is onmiddellijke ratificatie en effectuering van dit deel van de synodebesluiten niet aan te bevelen. Kerkeraden werken niet met handelsedities die hun niet zijn toegezonden en die niet alle relevante synode-materiaal bevatten. Ze moeten wel wachten tot het complete materiaal in de *Acta* met een officiële brief van het moderamen bij hen is gearriveerd. Al kan de persoonlijke voorstudie natuurlijk wel alvast beginnen.

Maar als dit boek de complete teksten had bevat zoals ze over enige tijd (hoe lang nog?) in de *Acta* komen, had het moderamen het als officieel voorschot op de *Acta* aan de kerkeraden kunnen toesturen of ter beschikking stellen of erop attenderen met de boodschap: 'dit is over dit onderwerp het volledige pakket, desgewenst te gebruiken voor een vervroegde ratificatie'. Dan was er duidelijkheid geweest over de status van dit boek en waren misverstanden en meningsverschillen over werkwijze en tijdstip van de ratificatie voorkomen.

Het bovenstaande betekent niet, dat waar in sommige plaatsen het kiesrecht voor de zusters al is ingevoerd, dat geheel onwettig zou zijn of persé zou moeten worden te-

ruggedraaid. Maar men moet wel beseffen, dat noch de kerkeraden noch de gemeenteleden alle materiaal van synodewege onder ogen hebben gehad.
Dat betekent eigenlijk, dat men zodra de ***Acta*** verschijnen, een aanvullende beslissing moet nemen. En intussen dient men tegenover gemeenteleden te waken tegen verkorting van het recht van bezwaar als gevolg van voortijdig genomen beslissingen.
Aandringen op kerkrechtelijk correct handelen is hier geen 'formalistisch gezeur'. Het gaat hier om rechtsbeginselen die in heel de menselijke samenleving gelden, bijvoorbeeld dat door correct handelen de vrede wordt gediend en dat mensen met mogelijke bezwaren daar ook een eerlijke ruimte voor krijgen. In het betrachten van recht en billijkheid moet de kerk niet voor de maatschappij onderdoen!
Tenslotte nog een inhoudelijke opmerking. Het zal veel lezers bekend zijn, dat ik als adviseur ter synode op diverse wezenlijke punten het rapport van de commissie heb bestreden en heb aangewezen, hoe de commissie in haar betoog en bewijsvoering op belangrijke aspecten van de zaak gewoon niet is ingegaan. Ik heb destijds dan ook geadviseerd ***tegen*** de nu genomen besluiten. In een later stadium is er wellicht eens gelegenheid om in het kort aan te geven, waar m.i. de inhoudelijke pijnpunten van het 'vrouwenkiesrecht' liggen, en hoe we dit recht ook bij verschil van mening op een goede manier in de gemeenten gestalte kunnen geven.
Hoe men daar intussen ook over denkt, ik ben blij met de opmerking die het moderamen in zijn 'Woord vooraf' aan ons allen meegeeft: ***'dat we met het vrouwenstemrecht niets gewonnen zullen hebben als de verkiezing van ambtsdragers niet vooral een zaak van gebed is en van leiding door de Heilige Geest, met als richtsnoer het Woord van God.'*** Daarmee is zuiver aangegeven, op welk niveau al ons spreken en handelen in deze kwestie moet staan!

MtV.

N.a.v. *Vrouwenstemrecht in de kerk. Besluittekst en commissierapport.* Generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland Ommen 1993. (Barneveld 1993) 112 blz. Prijs: f 19,75.

HART, HOOFD EN HANDEN II

Alléén het geloof; alléén de *Schrift,* alléén de genade. Met die bekende woorden drukken we uit hoe de kerken van de Reformatie zich opstelden tegenover de roomse opvattingen. Zijn die kerken daarin niet wat te ver doorgeslagen? Is door dat sterke accent op het 'alléén' de wereld waarin de gelovigen leven niet te veel uit het gezicht verdwenen? Komen de verbanden van schepping en cultuur, maatschappij en politiek niet teveel op de tweede plaats?

Karl Barth en de mensen die door hem geïnspireerd werden, zien hier een sterke tegenstelling. Barth kijkt vanuit het bijzondere van Gods openbaring naar de wereld. En ziet die openbaring op gespannen voet staan met wat mensen denken en ervaren en doen.
Vandaag zijn die opvattingen niet meer zo in. Hij denkt teveel van boven, zegt men. De mens en de aardse werkelijkheid hebben zo hun eigen waarde. En in ons denken over wat geloven betekent, moet ook aandacht worden geschonken aan de menselijke ervaring en de geschiedenis.
Om deze redenen neemt ook dr. ***Jurjen Beumer,*** die in zijn boek ***Intimiteit en solidariteit*** op zoek is naar evenwicht tussen dogmatiek, mystiek en ethiek, afstand van Barth. En eigenlijk ook van de Reformatie.

Schepping en ervaring

Want na zijn bespreking van Karl Barth geeft hij aandacht aan *Schillebeeckx.* Als rooms-katholiek theoloog redeneert deze precies andersom. Niet van boven naar beneden, maar van beneden naar boven. Hij begint niet bij God in de hemel. Maar op het algemene, brede terrein van de scheppingswereld, met de geschiedenis en met de natuur als leefmilieu.
De protestant Barth kijkt met wantrouwen naar de mens en naar het denken los van de openbaring. Hij moet niets hebben van religieuze opvattingen die bij mensen zijn opgekomen. Rooms-katholieken kennen dat wantrouwen niet.

---

heeft de zonde alles bedorven?

De zonde heeft niet alles bedorven. In het geestelijke is het mis gegaan. Maar het gewone, natuurlijke leven, met zijn gewone ervaringen en zijn voelen en denken, kun je

nog steeds heel positief zien. In dit natuur-genade denken hoeven geloof en cultuur, evangelie en maatschappij niet tegenover elkaar te staan.
Als je Schillebeeckx dan ook vraagt waar het in het geloof om gaat, krijg je het antwoord: om de verhouding van kerk en wereld. Voor hem is de grote vraag: wat betekent het christen te zijn, een christelijke gemeenschap te zijn, in de wereld van vandaag?

God spreekt en werkt door de mensen

In deze wereld van vandaag moet je de mens serieus nemen. De mens met zijn autonomie. Je moet niet bij hem aankomen met een woord van God, waardoor die mens zich maar moet laten gezeggen. Of hij er nu iets voor voelt of niet: hij móet er naar luisteren. Schillebeeckx vindt reformatorische preken die hij over de radio hoort altijd zo grimmig.

reformatorische preken klinken zo grimmig

Zelf heeft hij een heel andere kijk op wat het woord van God is. God heeft niet rechtstreeks gesproken. Mensen laten God spreken, naar aanleiding van concrete gebeurtenissen. En hun ervaringen daarbij hebben zij neergeschreven in de Bijbel. Maar die Bijbel is Gods Woord niet!
God spreekt niet rechtstreeks en handelt ook niet zonder tussenkomst van mensen. Als God iets doet, handelt Hij door wat mènsen doen. In hùn handelen is Gód met zijn heil tegenwoordig, laat Hij zijn heil tot stand komen. En wat is dat heil eigenlijk? Heil is wat goed is voor mensen, of ze nu geloven of niet.

Geloven maakt je meer mens

Als je dus met anderen wilt spreken over het geloof, zegt Schillebeeckx, moet je niet gaan staan tegenóver de westerse mens, maar náást hem. Je moet hem zeggen dat hij er goed aan zou doen te geloven. Dat hij heel wat mist, als hij het geloof naast zich neerlegt.
Want in het geloven gaat het er vooral om *meer mens* te worden. De wereld moet niet meer christelijk worden, maar juist meer menselijk. Het gaat niet om *kerstening*, maar om *humanisering* van de wereld. God heeft de bedoeling meer menselijkheid te brengen. En daarom moeten ook de christen en de kerk uit zijn op mens en menselijkheid. Zo is er ook geen tegenstelling tussen het leven van alledag en een leven uit het geloof. Het leven uit het geloof zit al in het leven van alledag. En de aardse werkelijkheid is ook een weg naar God.

God is overbodig, maar onmisbaar

Zo is het verschil tussen gelovigen en ongelovigen niet zo erg groot. Gelovigen en ongelovigen hebben in het natuurlijk veel gemeenschappelijks. De gelovige heeft daarbij iets extra's. Niet iets wat je beslist nodig hebt, maar toch iets dat je niet graag zou missen. God is overbodig, maar ook onmisbaar. Mensen kunnen prima leven zonder Hem. Het bestaan kan goed en menselijk zijn zonder God. Maar de gelovige ziet Hem als een extra gave. Een bos bloemen die we krijgen, die niet had gehoeven, maar toch de echte weelde van het leven is.

Zo gaat Schillebeeckx helemaal uit van beneden, van de menselijke ervaring, die we met alle mensen delen. En de gelovige mens is vooral uit op de daad, het doen van het evangelie. Een handelen dat uit is op humanisering, op de bevordering van het mens-zijn van de mens.
Naar dat humane zoekt de christen samen met alle mensen. Maar de christen heeft bij dit zoeken een *mystieke bron: het gebed.* In de bergrede roept Christus ons immers op tot praktisch christelijk leven. En de kern van de bergrede is het Onze Vader. Een gebed dat ons tot actie inspireert.

Teveel leven en te weinig leer?

Beumer voelt zich veel meer thuis bij Schillebeeckx dan bij Barth. Maar hij heeft ook vragen. Barth zette in bij het hoge. Daarbij was de vraag: kan het hoge van het evangelie wel landen in de werkelijkheid van vandaag? Het is goed, vindt Beumer, dat Schillebeeckx laag begint. Maar komt hij wel tot het hoge? Zijn aandacht voor het praktisch handelen, voor de ethiek, is prima. Maar wordt de aandacht voor de leer nu niet helemaal weggezogen door de ethiek?

zuigt de ethiek niet alle aandacht voor de leer weg?

De geloofsleer en het geloofshandelen moeten beide tot hun recht komen en eigenlijk in één beweging komen te liggen. Maar vaak worden ze gescheiden. En ook als aparte terreinen beleefd.

Zowel Barth als Schillebeeckx spreken ook over *het gebed.* Beumer denkt, dat daar de richting wordt gewezen om de scheiding tussen woord en daad, leer en leven te overwinnen. En daarom kijkt hij vervolgens naar de *mystiek,* waarin die scheiding opgeheven wordt.

G.J. van Middelkoop

ACTUALITEITEN

Onder de wat duister aandoende naam ***Wit begint, zwart wint?,*** zond de Evangelische Omroep in het seizoen 199211993 een serie televisieprogramma's uit, waarin vooraanstaande zegslieden geïnterviewd werden over onderwerpen waarmee christenen in onze tijd geconfronteerd worden. Pieter van Kampen heeft een elftal gesprekken uit het gelijknamige televisieprogramma geselecteerd en bewerkt. Onderwerpen die aan bod komen zijn: het New Age-denken, hoe wordt de jeugd bereikt, de plurale samenleving, de confrontatie met de islam, een christelijke visie op kunst. Het gesprek met dr. Michael Green over apologetiek sprak me het meest aan, maar ook een aantal andere bijdragen in deze bundel is de moeite van kennisname waard.

Bij dezelfde uitgever verscheen een boekje over ***dilemma's rond levensbeëindiging van ernstig gehandicapte pasgeborenen.*** Het is vooral geschreven als handreiking aan ouders en verpleegkundigen, maar ook voor andere betrokkenen. De geboorte van een kind met een direct zichtbare handicap betekent een enorme schok voor de ouders. Als dan bovendien vlak na de geboorte bij het kind een levensbedreigende, maar wel te behandelen afwijking gesignaleerd wordt, kunnen op de ouders heel moeilijke vragen afkomen.
Voor de auteurs is het Woord van God beslissend voor hun visie op leven en dood. Hun uitgangspunt is: 'Nergens in de Bijbel staat dat het doden van een medemens een daad van liefde of zorg of, in de taal van de Bijbel, een daad van barmhartigheid is. Integendeel, hoe hulpbehoevender de mens, des te meer verdient hij de aandacht en zorg van zijn medemensen' (13). Maar deze zorg betekent volgens hen ook, dat een behandeling niet gegeven of voortgezet mag worden, wanneer die alleen maar schade of nog meer lijden oplevert en de patiënt niets goeds meer kan brengen. In bepaalde situaties moet een behandeling niet gegeven of gestaakt worden, ook al zal het kind dan sterven. De moeilijke vraag is natuurlijk, wat onder deze 'bepaalde situaties' verstaan moet worden. In een tweetal illustratieve hoofdstukken wordt onder meer kritisch stil gestaan bij het overlijden van baby Bas Ross M., waarover in een t.v.-uitzending van 'Rondom Tien' (NCRV) in 1989 gediscussieerd werd. Het boek trekt de scherpe, maar juiste conclusie: Bas was niet welkom vanwege zijn zwakzinnigheid. Na de praktijkvoorbeelden bespreken de auteurs de beroepshouding van de kinderverpleegkundige en de juridische zijde van de problematiek. De combinatie van zakelijke informatie en christelijke fijngevoeligheid maakt deze publikatie m.i. zeer waardevol.

Een bredere bespreking van het ***euthanasievraagstuk*** geeft dr. W.H. Velema. Nu de Eerste Kamer een beslissing nam, is het van belang dat het thema niet langzamerhand van de agenda verdwijnt. Daarbij kan het boek van Velema behulpzaam zijn. De meest actuele ontwikkelingen rond de euthanasie-wetgeving zijn in de opzet betrokken, zij het, dat Velema's boek verscheen voordat de Eerste Kamer een eindbeslissing nam. De wetstekst wordt door Velema kritisch geanalyseerd. Over de zgn. zorgvuldigheidseisen schrijft hij: 'Aan bepaalde voorwaarden moet voldaan worden. Wie moet daar dan een beslissend oordeel over geven? De medici, die zelf euthanasie uitvoeren. Zo is het in de rechtsgang de laatste tijd ook al gegaan. De uitvoerders van euthanasie zijn de kroongetuigen voor het geven van een oordeel over de rechtmatigheid van euthanasie. Zij zijn derhalve rechters in eigen zaak' (32). Maar niet alleen de juridische kant van de euthanasie-discussie krijgt bespreking. Velema wil het vraagstuk ook praktisch en pastoraal benaderen. Een reactie op het nieuwe boek van dr. H.M. Kuitert ***Mag er een einde komen aan het bittere einde?*** ontbreekt niet. Daarnaast gaat de schrijver in op vragen als: mag het sterven gerekt worden, mag er helemaal niet worden ingegrepen? 'Een mens mag sterven, als het zover is' (72). Een boek, dat betrouwbare en daarom welkome hulp biedt bij de vele vragen op dit terrein.

G. Gunnink

N.a.v.: Pieter van Kampen (red.), ***Wit begint, zwart wint?*** **Uitg. Buyten en Schipperheyn, Amsterdam** 1993. **Omvang 167 pagina's, prijs** *f* **24,90.**
Uline Boersema e.a., ***Het recht van de zwakste. Dilemma's rond levensbeëindiging van ernstig gehandicapte pasgeborenen.*** **Uitg. Buyten en Schipperheyn, Amsterdam** 1993. **Omvang 72 pagina's, prijs f** 12,50.
W.H. Velema, ***Mag ik sterven, moet ik leven? Een praktische en pastorale benadering rond de levensbeëindiging.*** **Uitg. Boekencentrum, Zoetermeer** 1993. **Omvang** 92 **pagina's, prijs** f 17,50.

PROFESSOR DOUMA AAN DE V.U.

Op 4 februari jl. inaugureerde prof: dr. J. Douma aan de Vrije Universiteit in Amsterdam als buitengewoon hoogleraar in de medische ethiek. Namens de redactie en de lezerskring van De Reformatie willen we hem daarmee van harte feliciteren!

Velen hebben in de voorbije jaren meegeleefd met de activiteiten van het Prof. dr. G.A. Lindeboom Instituut voor het stichten en bemannen van een bijzondere leerstoel in de medische ethiek aan de V.U. Het is een functie, waarin de nu opgetreden hoogleraar kan meehelpen bij het vormen van een verantwoorde overtuiging in ethische vragen bij aankomende medici.

Medische ethiek

Prof. Douma presenteerde zich in Amsterdam met een rede over 'Plaats en taak van de medische ethiek in christelijk perspectief'. Een groot deel van de comfortabele stoelen van de grote aula van de VU werd die vrijdagmiddag bezet door familie, collega's, vrienden en kennissen uit alle windstreken.
Sprankelend orgelspel van Ewald Kooiman omlijstte het geheel. Hopelijk is de ontvangst van prof. Douma bij de studenten voor wie hij gaat doceren even massaal en hartelijk.
In het kort geef ik graag iets door uit prof. Douma's inaugurele rede. Tot ongeveer 1960, zo vertelde hij, was de medische ethiek nauwelijks meer dan medische 'etikette': hoe moet een arts zich gedragen in kwesties als beroepsgeheim, honoraria, overname van een praktijk en dergelijke. In veel substantiëler zaken als abortus en euthanasie waren gereformeerde, rooms-katholiekeen humanistische medici het in de praktijk toen nog grotendeels eens.
Veel is er sindsdien veranderd. Er is in onze maatschappij een morele crisis ontstaan, die heftige controversen heeft opgeroepen, vooral in medisch-ethische zaken. Voor de ethiek betekende dit een krachtige impuls. In talloze artikelen en boeken werd sindsdien van allerlei medisch-ethische bezinning rekenschap gegeven.
Douma onderscheidt daarin twee hoofdstromen. De ene, de heersende medische ethiek, beschouwt het nemen van ethische beslissingen als privé-zaak van de individuele mens. Krachtens de autonomie van ieder mens heeft deze recht op zelfbeschikking naar de normen en idealen die hij zelf kiest. Hoofdzaak is de ***particuliere*** moraal. Er is een breed terrein ontstaan, waar mensen zelf beslissen over wat mag en niet mag. Allleen waar het echt noodzakelijk is, kennen we nog een ***publieke*** moraal, een smal pakketje regels waar ***iedereen*** zich aan moet houden.
Tegenover de stroming van de heersende ethiek staan velen die er kritiek op oefenen. Douma rekent zichzelf ook tot deze tegen-stroming. Zulke auteurs kritiseren het autonomie-denken. Ze weigeren ook te accepteren, dat de fundamentele vragen rond leven en dood in de samenleving niet meer gesteld zouden kunnen worden. En dat daarin geen gezamenlijk beleid meer mogelijk zou zijn. Dan worden de artsen immers tot louter uitvoerders van ieders individuele wensen. Ze hoeven alleen maar meer de zorgvuldige procedures te bewaken. Medische ethiek wordt hier tot niet meer dan een magere fatsoensleer.

Plaatsbepaling

Bij het schetsen van zijn eigen plaats in de ethische bezinning neemt Douma stelling tegen de gedachte, dat er neutraliteit mogelijk zou zijn in de discussie over vragen van leven en dood, ziekte en lijden. Hij wil ook niet accepteren, dat mensen met een christelijke levensovertuiging in die discussie buitenspel worden geplaatst. Wat men daarbij van hemzelf als gesprekspartner mag verwachten, heeft hij bij zijn inauguratie kort samengevat.
Douma wil oog hebben voor veel goeds dat in de moderne medische technologie meekomt. Hij wil ook niet op allerlei vragen gemakkelijke en goedkope antwoorden vanuit de Bijbel formuleren. Maar Gods openbaring die we in de Heilige Schrift bezitten is voor hem wel de beslissende autoriteit.
Op basis van de Schrift stelt prof. Douma in zijn 'beginselverklaring' de volgende noties centraal en geeft hij daarvan een korte uitwerking:

- het ***grote gebod*** is: God liefhebben en de naaste;
- de mens als ***beeld van God*** staat in vier relaties: tot God, tot andere mensen, tot allerlei verbanden waarin hij leeft, en tot de aarde die hij in cultuur mag brengen;
- het ***rentmeesterschap*** heeft vier elementen: bewerken, helen, beschermen en bewaren.

Daarmee zijn belangrijke oriëntatiepunten gegeven voor een medisch-ethische bezinning die een mens niet aan eigen inzicht of aan de publieke opinie overlaat, maar de weg wijst van een gehoorzaam leven voor Gods aangezicht.

Microcirculatie

We schrijven over een inauguratie aan de Vrije Universi-

teit in de rubriek 'Aan de Broederweg'. Het kan vreemd lopen in de geschiedenis van twee instellingen! Kampen en de VU, wat zouden er een verhalen over te vertellen zijn. Over nauwe verwantschap gedurende een halve eeuw en over een diepe kloof na honderd jaar.
Toen we in het VU-gebouw de betonnen trap opliepen naar de grote aula stond er halverwege op het bordes een richtingwijzer met pijl en tekst. Die tekst luidde niet, zoals ik verwacht had: 'Inaugurele oratie dr. J. Douma' of 'oratie medische ethiek'. Er stond op: 'Benelux vereniging voor microcirculatie'.
Een cryptogram? Het zette me aan het denken. Microcirculatie. Dat zou toch best eens op 'Douma aan de W' kunnen slaan. Niet dat Douma zo'n micro-ethicus is. Integendeel. Maar zijn taak aan de VU is beperkt. Facultatieve colleges. De studenten kunnen komen, maar ook wegblijven. En prof. Douma geeft maar een klein aantal uren. Aan de oudtijds gereformeerde universiteit geen fulltimer in christelijke medische ethiek.
Microcirculatie. Niet meer dan een klein stukje gereformeerde theologische inbreng in de medische wetenschap, een inbreng vanuit het 'kleine' Kampen in het 'grote' Amsterdam.
Maar een klein levenskrachtig beginsel kan, als het in de circulatie komt, ver komen! Is dat niet de wet van het Koninkrijk der hemelen? Een klein zuurdesem, dat toch krachtig doorwerkt en heel het deeg doorzuurt. Koninklijke microcirculatie.
We wensen prof. Douma bij zijn nieuwe taak in Amsterdam van harte veel wijsheid en de zegen van de Here toe. God geve door dit werk op het terrein van de medische ethiek een krachtige heilzame microcirculatie!

M. te Velde

De rede van prof. Douma is in druk verschenen onder de titel ***'Plaats en taak van de medische ethiek in christelijkperspectief*** bij uitgeverij ***Van*** den Berg in Kampen. De uitgave telt 31 blz. Prijs: f 10,–.

PERSSCHOUW

Het 'japan-gevoel' of: kerk voor gewone mensen

Voelen ook 'heel gewone mensen' zich thuis in de kerk? Of moet je vooral je bekkie kunnen roeren? Onlangs schreef dr. ***A.J. Jonker*** een proefschrift over ***De Gereformeerde Kerken en de arbeiders*** (zijn onderzoek betreft de synodaal-Gereformeerde Kerken). Zijn de 'arbeiders' uit de kerken verdwenen?
Pieter Meijer schrijft naar aanleiding van het boek in het ***Centraal Weekblad*** van 28 januari 1994:

Een leuk verhaal, waaruit ik twee conclusies graag doorgeef:
1. Dat de arbeiders uit de kerk verdwenen zijn klopt niet met de cijfers en geldt in zekere zin nog eerder voor de hogere maatschappelijke lagen.
2. Lagere sociale groeperingen zijn niet minder maar anders godsdienstig dan hogere. En dat is een conclusie die je telkens weer met de gevolgen ervan terug ziet komen in deze studie.

Zo zijn de arbeiders, zoals uit onderzoeksgegevens verder in dit boek blijkt, anders dan leidinggevende kringen in de kerk, niet zo stuk van allerlei liturgische verandering. Dat zou, denk ik, kunnen betekenen: soms liever Johannes de Heer dan Oosterhuis. Dat is natuurlijk vreselijk voor heel wat liturgisch-bevlogenen. Ter relativering moeten juist zij dat wellicht goed bedenken!
Via een enquête en interviews heeft Jonker in een plaatselijke gereformeerde kerk onderzocht wat de invloed is van die sociaal-culturele verschillen op de betrokkenheid bij de kerk. Daarnaast heeft hij ook gekeken naar de manier waarop de organisatie van die kerk werkt, wie daarin meedoet en naar de taal in kerkblad en preken. De resultaten daarvan vullen hoofdstuk 3 en 4. Een paar doordenkers: de manier waarop de kerkorganisatie functioneert zorgt ervoor, dat arbeiders daarin niet meedoen. Jongere 'arbeiders' noemen sociale verschillen niet als barrière, wel de culturele: een andere leefwereld, 'hoogpraat', saai. Oudere arbeiders noemen wèl sociale verschillen, hoewel ze toch soms zeer meelevend zijn. Volgens een bestaande standaardmethode heeft Jonker de taai van preken en kerkbladartikelen onderzocht. De uitkomst is: grotendeels echt niet moeilijk. Desondanks komt er in de gesprekken nogal wat kritiek over 'lang' en 'moeilijk' en 'het sprak me niet aan'. Oftewel: ook al zijn woordkeus en zinsbouw echt niet moeilijk, daarom kunnen mensen zo'n verhaal toch ervaren als afkomstig van een volstrekt andere werkelijkheid dan waarin zij leven. Het 'Japan-gevoel' noem ik dat wel eens: 't kan best heel mooi zijn, maar 't is ver weg en wij leven hier.

Nachtwokerskerk

Over wat de staat moet doen, kun je verschillende ideeën hebben. We kennen de opvatting dat de gemeenschap voor zijn leden verzorging biedt van de wieg tot het graf. Het andere uiterste is, dat de burgers zoveel mogelijk hun eigen boontjes doppen en van de staat een minimale zorg voor orde en veiligheid verlangen. In die opvatting vervult de staat de rol van ***nachtwaker.***
Jaap Boerdam gebruikt dat begrip in NRC ***Handelsblad*** van 29 januari 1994, waar hij onder de kop ***Vroom zingen in de nachtwakerskerk*** als volgt tegen kerkelijke ontwik-

kelingen aankijkt – kennelijk als buitenstaander:

Je kunt veel slechts over de kerken beweren, maar niet dat ze geen oog zouden hebben voor de tijdgeest. Het management van deze franchise-keten weet, al sinds Maarten Luther, dat innovatie de enige manier is om in woelige tijden het concurrentie-voordeel te behouden. Toen in de jaren zestig gitaarmuziek in de mode kwam, verschenen er geluidsboxen naast de kansel en ging het up-tempo met de liturgie. En toen even later het marxisme en vogue raakte, bewezen bevrijdingstheologen dat Jezus Christus en Che Guevara tweelingbroers waren en werd de orde van dienst verwisseld met de agenda van een afdelingsvergadering van de PPR. Nog later, toen het milieu de agenda ging bepalen, werd het thema van menige avondoverdenking het ***verantwoord rentmeesterschap.*** Vooral in plattelandsgemeentes die kampten met een mestoverschot.
En nu iedere progressieve stroming in Nederland zich siert met het epitheton liberaal, en op de markt de geïndividualiseerde burger zo klantvriendelijk mogelijk benadert, is ook de kerk weer van de partij. De onvermoeibaar moderne VU-theoloog Kuitert pleit zelfs voor een ***nachtwakerskerk*** waarin de gelovige geheel en al vrij wordt gelaten. Als hij zijn kerkgeld betaalt, mag hij van Kuitert verder zelfs beslissen of hij meezingt, zijn handen vouwt, of überhaupt zijn neus laat zien in de gemeenschap der gelovigen. ***Gedistantieerde kerkelijkheid*** noemt hij dat. Liberaler kan het toch niet.

G.J. van Middelkoop

BOEK- EN KANTOORBOEKHANDEL
Nugteren

Singelpassage 11
9401 JB Assen
Tel 05920 16190
b g g en savonds 10910

Uw boekhandel
voor o a.
– catechisatie uitgaven
– schetsenmateriaal
– (huwelijks)bijbels
– belijdenisgeschenken
– met getallenkortingen
– en gratis inlegvellen

UIT DE KERKEN

Beroepen te Almelo, Haarlem, Monster en Veenendaal (2e pred. plaats): D.J. van Diggele te Oosterwolde i.c.m. Wijnjewoude; te Appingedam: J. Geelhoed, kandidaat te Kampen; te Gees: kandidaat R.H. Knigge te Kampen; te Kampen: H.J.J. Feenstra te Berkel en Rodenrijs; te Ommen: H. Hidding te Bunschoten-West; te Rouveen: G. Treurniet te Waardhuizen; te Pretoria (wijk Oost) door Die Vrije Geref. Kerk: K.P.A. Moedt te Brunssum-Treebeek; te Zevenbergen: G. Timmermans, kandidaat te Kampen.
Aangenomen naar Ulrum: J. Beekhuis, kandidaat te Kampen die bedankte voor Anna-Paulowna, Baflo-Warffum i.c.m. Pieterburen, Maassluis i.c.m. De Lier, Zaandam en Zwartsluis.

AANGEPASTE DIENST

Zondag 13 februari a.s. wordt er in de Opstandingskerk van Zwolle-Centrum een aangepaste kerkdienst gehouden voor verstandelijk gehandicapten. Aanvang: 14.00 uur.

OUDERLINGENCONFERENTIES

De ouderlingenconferentie wordt gehouden 12 februari a.s. in de Columnakerk, Paules Potterstraat 2, Groningen. Aanvang 10.00 uur. Ds. S.S. Cnossen uit Drachten zal spreken over: 'Wat betekent voor ons het gezag van Schrift en Belijdenis?'
De ***jaarlijkse*** ouderlingenconferentie van de classis Zwolle wordt gehouden 12 februari a.s. in de Geref. Kerk te Hasselt. Aanvang 10.00 uur. Spreker is dr. W.G. de Vries te Zwolle over 'Invloed van de evangelische beweging'. Alle ouderlingen, predikanten en oud-ouderlingen zijn uitgenodigd.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Amersfoort-Centrum * ***Kerkblad:*** Mevr. A. de Vries-Jongeling, Heiligenbergerweg 116, 3816 AM Amersfoort, a (033) 720477.
Amersfoort-Oost * ***Kerkblad:,*** Mevr. W.H.C. Noordhof-Smelik, Puutstraat 12, 3815 JP Amersfoort, ☎ (033) 722368.
Deputanten kerkelijke eenheid * ***Secretariaat:*** H.J.J. Feenstra, Rodenrijseweg 69, 2651 BN Berkel en Rodenrijs.

PERSBERICHT

In een feestelijke bijeenkomst van kerkeraad en gemeente zijn op 1 januari de officiële handelingen vemcht voor de instituering van de Gereformeerde Kerk (vrijgem.) van Nieuwerkerk aan de IJssel. Daarmee is in deze plaats voor het eerst sinds de Vrijmaking van 1944 een zelfstandige gemeente binnen kerkverband ontstaan.
In maart 1993 werd door de kerkeraad besloten tot herinstituering per 1 januari 1994 van de Gereformeerde Kerk

van Nieuwerkerk aan de IJssel. In de vergadering van 16 september ging de classis van Rotterdam met dit voornemen accoord.
Voorlopig zullen de predikanten Smelik en Ter Beek nog wel als regel voorgaan in de diensten van beide gemeenten. Ook zal ds. Smelik nog op basis van een consulentschap diensten verrichten in de wijk Zuid van Capelle aan de IJssel.

PERSBERICHT

Het Gereformeerd Psychiatrisch Ziekenhuis organiseert op 7 mei a.s. een symposium voor ambtsdragers. Het GPZ beoogt hiermee predikanten, ouderlingen en diakenen meer inzicht te geven in de werkwijze van het ziekenhuis en in het omgaan met en begeleiden van psychiatrische patiënten.
Spreken zullen o.a. ds. H. Westerhout, mevr. T.A. Gunter, dhr. T. Vogelaar en drs. P.A. Heij.
Belangstellenden kunnen het programma en een aanmeldingsformulier aanvragen bij het directiesecretariaat van het GPZ, telefoon 03404-32114. Aanmeldingsformulieren moeten uiterlijk 22 februari bij het GPZ binnen zijn. De kosten zijn f 15,00 p.p.

PERSBERICHT

In verband met het sterk toegenomen aantal studenten aan de *Zilvervakschool* te Schoonhoven, dat kerkelijk onder Langerak ressorteert, is een contactadres ingesteld voor onderlinge contactoefening en eventueel bemiddeling bij het zoeken van een kostadres. Zij die van plan zijn het komende studiejaar aan de Zilvervakschool te gaan studeren kunnen informatie verkrijgen bij de fam. D.J. Maatkamp, W. van Langherakelaan 2, 2967 XH Langerak, ☎ (01843) 1655.

SAMENKOMSTEN AMELAND

Evanals voorgaande jaren heeft de kerkeraad van de Geref. Kerk te Blija-Holwerd haar Commissie Ameland verzocht iedere zondag, ingaande D.V. 27 maart a.s. tot en met de ***herfstvakantie*** weer samenkomsten te beleggen, mede voor de gasten op Ameland. Om verzekerd te zijn van de continuiteit van de samenkomsten roept de Commissie nu reeds broeders op, die eventueel hun vakantie op Ameland doorbrengende, voor willen gaan in de samenkomsten te Nes em te Hollem. Zij worden verzocht met spoed contact op te nemen met de secr. van de Commissie. Adres: Sleedoornlaan 10, 9471 SL Zuidlaren, ☎ (05905) 92049.

Niet alleen De Reformatie, maar ook voorstudiemateriaal en andere lektuur is op cassette verkrijgbaar bij:

STICHTING BRALECTAH
Mr. Z. ter Steghestraat 7
8331 KG STEENWIJK
Tel. 05210-15946

* RIEMER & WALINGA, BOEKVERKOOPERS * STATIONSSTRAAT 13 3851 ND ERMELOO * TEL. 03417-52405 * FAX. 03417-51394 * OUDE KIJK IN'T JATSTRAAT 71, 9712 EE GRONINGEN * TEL. 050-134041 * FAX. 050-187210 * RIEM

RIEMER & WALINGA, BOEKVERKOOPERS

Bespreekt u wel eens vragen over ZONDAGSHEILIGING? Komt u wel eens in aanraking met ASIELZOEKERS? Hoe denkt u over ECHTSCHEIDING?
Vele ethische vragen komen in ons kerkelijk leven aan de orde, en de 15-delige serie ETHISCHE BEZINNING van PROF. DR. J. DOUMA behandelt veel van die vragen. ER KOMT NU EEN ACTIE ROND DEZE SERIE, die in losse delen ± f 387,00 kost.
De aanbieding houdt nu in dat de 15 deeltjes samen IN MAART 1994 in een fraaie cassette worden geleverd voor de prijs van SLECHTS f 275,00.
TEKEN VAST IN, DAN BENT U ZEKER VAN EEN EXEMPLAAR!

G. Riemer, Boekverkooper te Ermeloo
Stationsstraat 131, 3851 ND Ermeloo / Tel: 03417 - 52405 / Fax: 03417 - 51394

Boekhandel Ben Doornbos
Oude Kijk in 't Jatstraat 71, 9712 EE Groningen / Tel: 050 - 134041 / Fax: 050 - 187210